

Články

**OSUDY
SPOLKOVÝCH BIOGRAFŮ
V POVÁLEČNÉM
ČESKOSLOVENSKU**

Šimon Eismann

Následující text vznikl jako součást rozsáhlejší práce o vývoji československé kinematografie po květnové revoluci roku 1945. Domnívám se, že následující, byť „vytržený“ úryvek má svou vypovídací hodnotu. Ukazuje snad poválečnou výstavbu struktury státního filmového oboru v poněkud hlubším pohledu a rozšiřuje tak naše dosavadní poznání o vztazích státu jako instituce a filmu. O poválečném zestátnění kinematografie se dosud mluvilo jako o aktu veskrze pozitivním. Tento postoj nechci v žádném případě napadat, pro uměleckou úroveň bylo převzetí všech prostředků státem nepochybně přínosem. Je dobré si však uvědomit, že vše, co tvořilo výrobní základnu domácího filmu někomu konkrétnímu patřilo, a ten někdo toho v krátké době pozbyl. Nejednalo se přitom jen o „kapitalistické“ podnikatele.

Na příkladu spolkových kin, tj. biografů vlastněných různými spolky a korporacemi se odráží proces zestátnování ve své konkrétní podobě. Jak postupoval stát, resp. jeho zástupci vůči majitelům kin, jak byly státní struktury provázány se zájmy politických stran, jakou roli hráli v především hospodářské proměně takzvaní „tvůrčí pracovníci“ a umělci.

Říká se, že stát je (jen) natolik demokratický, nakolik demokraticky se chová vůči každému jedinému občanovi. V tomto směru jsou následující řádky a fakta snad příznačná v jisté vyšší rovině a vypovídají možná i o úrovni demokracie v naší poválečné republice.

Historické kořeny

V době existence první republiky byl provoz biografů založen na systému licencí. Stát propůjčoval licence soukromým osobám, přičemž tento systém byl vlastně dědictvím úpravy z dob Rakousko-Uherska. Po skončení první světové války nastala hospodářská konjunktura filmového podnikání. Vzniklo velké množství půjčoven, které dovážely především americkou produkci. Provoz biografů byl ovšem stále zakotven výnosem ministerstva vnitra v dohodě s ministerstvem veřejných prací „o pořádání veřejných představení kinematografem“, ze dne 18. 9. 1912. V odpověď na požadavky socializace kin,

které se vyskytly již na konci roku 1919, využila vláda stavu, kdy se licence přidělovaly na dobu tří let a to poté, co v listopadu 1920 vznesly veřejné korporace požadavek, aby hmotného zisku z promítání bylo využito k prospěchu „ne jednotlivce“, ale „celé kultury“ a „celého národa“. ¹⁾ Licence pak byly do konce roku 1922 přerozděleny kulturním, tělovýchovným a humanitárním korporacím a organizacím. ²⁾

Noví držitelé licencí ovšem většinou pronajímali své právo k provozu buď původním majitelům objektů, nebo vypisovali konkursy pro takzvané provozovatele. Ti pak kino vedli a za „propachtování“ licence odváděli určitou částku. Původní myšlenkou bylo převést provoz biografů do rukou domácích veřejných organizací, které by se staly zárukou úrovně promítaných programů a jejichž finanční situaci by provozování kin zároveň zlepšilo. Šlo v podstatě o jakousi formu nepřímé státní podpory těchto spolků. Praktické pronajímání licencí ovšem brzy vytvořilo komplikovaný stav, zvlášť v okamžiku, kdy byly vůči kinu uplatňovány ze strany půjčovců nějaké pohledávky. Z hlediska zákona totiž odpovědnost za závazky kina jako takového měl držitel licence.

Přes zjevné nedostatky takového uspořádání se tato praxe udržela po celou dobu trvání první republiky. Během této doby se měnily podmínky pro dovoz filmů z ciziny, od volného trhu k systému kontingentnímu (v letech 1932 – 1934) a registračnímu (od listopadu 1934). Ty se však týkaly hlavně podpory domácí filmové produkce. Na licencionáře pamatoval ve dvou paragrafech návrh zákona z roku 1928 – 1929. ³⁾ Měl jim ukládat povinnost uvádění určitého poměrného dílu domácích filmů, nakonec však nebyl vydán, to i přes to, že návrh podpořila jedna z nejvlivnějších organizací držitelů licencí – Biografický odbor Československé obce sokolské.

Ten byl při ČOS zřízen již v roce 1924 a vyvíjel jednak vlastní činnost, produkci krátkých instruktážních filmů pro účely sokolské organizace, jednak fungoval jako poradní sbor sokolských kin, jejichž počet dosáhl ještě ve dvacátých letech několika set. Kina vznikala při jednotlivých tělocvičných jednotách. Zařízení byla jejich majetkem, většinou pořízením na dluh. Za ten ručily buď jednoty, nebo dokonce sami obětaví členové spolků. Ti také zpravidla kino provozovali, na rozdíl od např. Čsl. červeného kříže, Charity a dalších korporací, jež se držely zmíněné praxe „pronájmu“ licence.

Jako širší organizace vznikl v roce 1928 „Svaz sokolských a jiných biografů“, jako společnost s ručením omezeným. Ten již fungoval jako článek mezi půjčovny a biografy, a měl za úkol chránit drobné provozovatele kin v době hospodářské krize společným postupem při nákupech, jednáních s úřady a podobně. Licencionáři (i nesokolští) se stávali jeho členy složením vkladu do společnosti. Ta si pak strhávala za poskytované distribuční a poradní služby provizi kolem pěti procent. Koncem první republiky bylo členy této společnosti s ručením omezeným asi 200 právnických osob – tělocvičných jednot, přičemž před 15. březnem 1939 bylo v Čechách a na Moravě asi 750 sokolských kin.

Tělocvičné jednoty byly vždy samostatnými právními subjekty. Peníze vybrané na vstupném byly určeny po zaplacení dávek a půjčovného na provoz spolku, umořování

1) Podrobně viz Ivan Klimeš, *Kinozákon 1919*. „Illuminace“ 10, 1998, č. 4, s. 119.

2) Luboš Bartošek, *Náš film. Kapitoly z dějin (1896 – 1945)*. Praha 1985, s. 60.

3) Viz Ivan Klimeš, *Stát a filmová politika ve dvacátých letech*. „Illuminace“ 9, 1997, č. 4, s. 153.

dluhů a na kulturní činnost. V rámci Sokola (ale i dalších organizací) pracovaly totiž tzv. vzdělávací odbory, do jejichž kompetence spadalo mimo jiné i uvádění kulturně-výchovných filmů vlastní i cizí produkce. Ty byly vládním nařízením osvobozeny od dávek ze zábav,⁴⁾ šířeny biografickým odborem a bezplatně promítány členům jednot. Po březnu 1939 byly všechny biografy, patřící organizacím, sdruženy pod jednotnou německou správu, tzv. „Vermögensamt“, a do kin byli dosazeni správci. Sám Sokol byl zrušen výnosem říšského protektora dne 8. 10. 1941, organizace Orel 23. 9. 1942.⁵⁾ Personál kin podléhal od roku 1941, jako ostatně všichni pracovníci ve filmovém oboru povinnému členství v Českomoravském filmovém ústředí. Od 1. 11. 1944 převzala provoz kin nově vzniklá Českomoravská kinematografická společnost, založená podobně jako ČMfÚ pro českou správu zabraného majetku bývalých jednot. Jako v případě Ústředí i zde byl záměr ustavit správní orgán především český, který by chránil zájmy domácích kin a zabráňoval jejich rušení, převodům na jiné osoby a v poslední fázi války i fyzickému zničení nebo odvozu zařízení do Říše. Tato společnost (rovněž akciová) se po květnu 1945 změnila názvem opět ve Svaz sokolských a jiných biografů. Její porevoluční činnost však netrvala dlouho. V podstatě jen po uvedení dekretu č. 50 v platnost, tj. do 28. 8. 1945. Jako společnost byla vymazána podle zákona č. 22/48 Sb. ze společenstevního rejstříku rozhodnutím Krajského obchodního soudu v Praze 10 dne 10. 12. 1948. Plný název, objasňující šíři zamýšlené činnosti, zněl: „Svaz sokolských a jiných biografů, nákupní, výrobní, půjčovní a úvěrní družstvo, zapsané s. s. r. o.“⁶⁾

Po květnu 1945

Mnoho sokolských kin bylo na jaře 1945 mimo provoz. Seznam „Vermögensamtu“ udává k přelomu let 1944 – 1945 počet 735 míst na území Protektorátu, která mají vlastní kina. Z dalších položek ovšem vyplývá, že většina kin hrála i přes válečné nasazení – a tedy snahu o co nejvyšší počet představení – pouze jednou až třikrát týdně.⁷⁾ Mnoho sokoloven bylo za války poškozeno, materiál byl rozkraden nebo konfiskován německými správci. Za Protektorátu byly rovněž prováděny majetkové převody, které sice pozbyly obnovením republiky platnosti, ale jejich výsledky působily mnohdy problematické situace. Například v Sokolské jednotě v Praze-Zbraslavi bylo zařízení pro provoz kina v roce 1944 demontováno ze sokolovny. V té byl zřízen sklad a technické vybavení bylo instalováno do nedalekého hostince. Po osvobození se sokolové pochopitelně o svůj majetek přihlásili. Nový, český majitel hostince jim ale projektory a další příslušenství odmítl vydat s tím, že je to nyní jeho majetek. Členové jednoty se ovšem nerozpakovali, a „revoluční cestou“ si zařízení zkrátka vzali zpět.⁸⁾

4) Vládní nařízení č. 15/1928 Sb., tamtéž, s. 146.

5) Dekrety presidenta republiky, s. 463.

6) SÚA, f. „ČOS“, 1945 – 1948, kart. 349, Komise pro biografy 1945 – 1948 (dále jen Komise pro biografy).

7) Tamtéž, Komise pro biografy – korespondence.

8) Vylíčení události viz výpověď člena TJ Sokol Zbraslav, týkající se osudu spolkového praporu, rkp. Historie Sokolských zástav, Sokolské museum Praha.

Mimo Prahu obnovovala spolková kina svůj provoz jen pozvolna. Spolu se špatným technickým stavem zde hrál roli i nedostatek filmů, které by bylo možné promítat. Členové jednot se snažili obnovit provoz v předválečném obsazení. Biograf měl na starosti zpravidla tzv. sokolník, tedy člen jednoty. Pečoval o objekty a majetek sokolovny, mnohdy v ní i bydlel a býval jediným zaměstnancem spolku.

Již počátkem června 1945 dorazil ke všem provozovatelům kin oběžník zplnomocněnce pro kina Emila Sirotku, který je informoval o novém stavu, ve kterém podléhají zplnomocněnci pro kina, resp. jeho regionálním zástupcům. Druhý oběžník ze dne 23. 6. 1945 předepisoval postup, jakým se mají provést volby důvěrníků, udílel instrukce, týkající se uvádění kin do provozu a jejich styku s půjčovnou. Přílohou oběžníku byly výměry dávek ze zábav, zakotvené na obdobném principu jako předpisy protektorátní. Filmy byly rozděleny do sedmi kategorií podle svého obsahu.⁹⁾ Kategorie byly určovány cenzurou ministerstva informací (zřízenou 28. 5. 1945), pouze kategorie první byla od dávek zcela osvobozena¹⁰⁾. (Tato klasifikace byla v dubnu 1947 zrušena, resp. stanovena na pevnou hodnotu, závislou na výši vstupného, s jeho výší stoupající až po čtyřicet procent.) Kina byla také povinna oznámit ústředí jakýkoliv neschválený film, který by zůstal po revoluci v jejich držení. Všechny prostředky z tržby měly být použity k úhradě dávek, mezd a služného zaměstnanců kina. Dále měly být uhrazeny provozní režie a půjčovné. Zbytek peněz pak měl být poukázán u Živnobanky na účet zplnomocněnce Emila Sirotky.¹¹⁾

Ještě v době, kdy se připravoval dekret, se snažili zástupci Svazu sokolských a jiných biografů ovlivnit jednání o podobě dekretálního vymezení. Svůj vliv uplatňovali zejména po linii Čs. strany socialistické (národních socialistů). Do znění dekretu se však podařilo prosadit pouze klauzuli o správě kin Národními výbory. Širší odpor proti postátňování vlastních kin se mohl rozvíjet až později. Sokol jako celonárodní organizace se totiž oficiálně obnovil až po 25. 9. 1945. K tomuto dni vyšel dekret, jenž umožňoval jednotám obnovení činnosti z hlediska zákona, ke kterému se vztahovalo i právo na vrácení veškerého majetku.¹²⁾ Jednoty byly pouhým oznámením svých starostů státní správě opět *de iure* uvedeny do stavu před březnem 1939.

Původní vlastníci tak z hlediska práva nabyli svého majetku až po 25. 9. 1945. Přitom ovšem státní správa, ministerstvo informací a naposled zplnomocněnci a jejich místní zástupci požadovali předání kin již od srpna. Až na výjimky jednot, které měly kina v oddělených budovách, k předávání biografů nedošlo. Sokolové se rozhodli vesměs vyčkat věcí příštích. Věřili, že zákonná úprava jim dá možnost buď si provoz kin udržet ve vlastní správě, nebo že budou spolková kina ze znárodnění vůbec vypuštěna. I do té doby převzaté biografy byly oficiálně ve státní správě – majetkově však náležely (kromě konfiskátů) původním majitelům. Těm měly být také vypláceny prostředky za pronájem místností a zařízení. K tomu ovšem docházelo mnohdy jen liknavě a v některých případech zvláště

9) Komise pro biografy – korespondence 1945 – 1948, oběžníky č. 1 a 2.

10) Dalších šest kategorií bylo zdaněno 4 až 15 % z výnosu představení. Viz též Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945 – 1950*. Praha 1970, s. 230 – 231.

11) Komise pro biografy, „Informace správám kin“, nedatováno.

12) Dekret presidenta republiky č. 81/1945 Sb., o některých opatřeních v oboru spolkovém.

nově dosazení, porevoluční správci, nevypláceli zákonným vlastníkům náhrady vůbec. Původní majitelé tak byli přímo hospodářsky poškozováni.

Na význam provozu kin pro organizace ostatně upozorňoval při vládních jednáních o dekretu ministr František Hála. Ministr informací Václav Kopecký si byl dobře vědom, že na základě prozatímního opatření těžko může „zlomit odpor“ provozovatelů biografů. On sám byl autorem návrhu, aby se v klauzuli o provozu biografů „dala možnost“ provozu Národními výbory. Nešlo tedy o návrh národních socialistů či lidovců, jak se později v tisku tvrdilo, ale o kompromis politické povahy.¹³⁾

O míře skutečných intervencí ze strany jednot se lze jen dohadovat. Zatímco majitelé kin se snažili oddálit či zabránit vydání dekretu postátňujícího jejich majetky intervencemi cestou stranickou, prosazovatelé dekretu vládli pozicemi mnohem pevnějšími. Měli přístup přímo k ministrovi informací, kterého mohli jako neodborníka, avšak milovníka umění přímo ovlivňovat. Byli to dosavadní odborní pracovníci v oboru – konečně jejich záměry, založené na ekonomických výpočtech, se kryly s politikou nejsilnější strany Národní fronty – Komunistické strany. A tak zatímco filmoví pracovníci intervenovali ve prospěch integrace kin u presidenta Beneše (2. 8. 1945), na problematičnost znárodnění poukazovaly jen články Lidové demokracie a ve svých jednotlivých námitkách nekomunističtí ministři. Zástupci nesocialistických stran se nezmohli na podstatnější protesty, tím spíše, že o základní otázce – znárodnění filmu ano, či ne – panovala shoda v kladném smyslu. Byli ve vleku událostí a spoléhali na literu dekretu, který *de iure* legální vyvlastnění spolkových prostředků neumožňoval.

Faktická centralizace správy kin přitom pokračovala. Kina si sama zvolila své vedoucí podle pokynů z června 1945. Ti však museli být pro svou funkci schváleni krajskými vedoucími státních kin. Na mnoha místech došlo k tomu, že původní sokolští činitelé nebyli zástupcem zplnomocněnce akceptováni. Na místo vedoucího kina byl pak jmenován člověk podle volby zástupců Emila Sirotky, jehož jménem se vše dělo. Postupem času byli pak původní vedoucí kin odvoláváni a vedení předávána lidem jmenovaným z ústředí. Vlastní správa kin byla tím odpojována z vazeb na vlastní jednotu. Ta zůstávala sice majitelem kina, ale na jeho provoz postupně ztrácela jakýkoliv vliv.

Oběžník č. 5 ze dne 2. 10. 1945 určoval správčům kin zavedení jednotného účetnictví počínaje 28. srpnem, pro počátek se určovalo nulové saldo. Měly být vyplňovány výkazy pokladny, denní tržby a dokonce i tržby z provozu šaten (platily se zvlášť), musely být denně vykazovány a jako celek pak týdně zasílány do Ústřední správy kin. Příkaz se týkal také povinného hlášení tzv. vázaných vkladů jednot. Šlo o peněžní konta u bankovních ústavů přesahující určitý limit. Z těch mohly být prostředky čerpány jen na určité účely, a to po schválení státními orgány. Aparát zplnomocněnce tak měl poměrně přesný přehled o majetcích jednotlivých spolků.¹⁴⁾ Do ústředí musely být poukazovány týdně i tzv. pokladní přebytky. Ty byly definovány jako částka, „která v hotovosti pokladní

13) Viz zmíněná anketa ke dvacetiletí znárodnění „Film a doba“ 11, 1965, č. 3, zvláště výpověď L. Linharta (část II) a periodika Filmová práce a Filmové noviny.

14) Komise pro biografii, oběžník č. 5 ze 2. října 1945, čj. 1786 Zplnomocněnce ministra informací pro správu státních kin v zemi České a Moravskoslezské.

převyšuje Vaše týdenní vydání pro příští týden“.¹⁵⁾ Kina byla zbavena možnosti s výtěžky z provozu jakkoliv disponovat, vyjma přímých nákladů na mzdy zaměstnanců.

I když stát *de facto* spravoval všechna spolková kina, závislá ostatně na monopolní státní půjčovně, v tisku se periodicky opakovaly útočné články.

Příkladem za všechny (argumentace se totiž neměnila) budiž výpad Filmové práce. „Ing. J. B.“ zde uveřejnil v říjnu 1945 článek nadepsaný Sokolská kina v rozporu se státními zájmy. Aby nebylo pochyb o zaměření stati, zněl podtitul Budeme podkopávat půdu správě státních kin na všech stranách. Obvinil jednoty a soukromé provozovatele vůbec z pouze komerčních zájmů a hledisek. Za viníky tohoto postoje označil centrální orgány – Biografický odbor ČOS a Svaz sokolských biografů. Tvrdil, že sokolské podniky hrály i nacistickou propagandu, funkcionáře Sokola pak označil za „služebníky reakce“. Vyzdvihoval čtvrtý paragraf dekretu: „[...] ministr informací se zmocňuje, aby do doby, než budou vydány předpisy k provedení, činil přechodná opatření k zajištění jeho provedení nezbytných [...]“. Celou záležitost popsal jako „sabotáž a podlamování autority státu“. Odvolával se při tom na zařazení Sokola do systému státních tělovýchovných organizací. Jednoty si tak údajně nemusí vydělávat na provoz kiny. Toto počínání je „špiněním ušlechtilých cílů sokolstva“.¹⁶⁾

Článek je ukázkovým příkladem zcela účelové argumentace a překrucování faktů. Nevůle Sokolských jednot nechat si zasahovat zcela svévolně do vnitřního provozu je zde prezentována jako úmyslná škůdcovská činnost. Aby se však autor vyhnul přímé konfrontaci, označuje za viníky stavu vyšší instituce, jako jakási centra organizovaného, podvrtného odporu. Ten měl být navíc veden proti celému státu. Že ale spolky měly právní subjektivitu a ústředí podléhaly jen v podstatě dobrovolně, již zmíněno není. Že sokolské biografie hrály za protektorátu německé filmy – těžko mohly jinak, to dělaly biografie všechny. Nehledě na to, že v té době nebyly ani pod sokolskou správou! Opět je připomínán čtvrtý paragraf dekretu, představující pro zplnomocněnce jediný zdroj legitimacy podnikání. Sokolská organizace je zde ale podána jako v podstatě státotvorná. Ušlechtilé cíle (ty bylo těžko napadnout) jsou jen jaksi „špiněny“. Zde je již patrná snaha „odpojit“ „poctivé členstvo“ od „zrádného vedení“. Ve spojení pojmů peníze = mamon se již odráží posuzování nastupující socialistické epochy, spatřující v jakémkoli nezávislém podnikání škodlivý a dezintegrující element. Organizace si navíc nemusely údajně pomáhat provozováním výdělečného podniku, poněvadž je stát převzal do rozpočtu v rámci tělovýchovy.

Pravda byla opět poněkud odlišná – stát sice poskytoval příspěvky na obnovu válkou zničeného zařízení, nicméně financování ze zdrojů rozpočtu připadalo v úvahu až po vytvoření jednotné tělovýchovné organizace. O té se vedly vzrušené debaty, nebyla ovšem ještě po několik dalších let vytvořena.

Argumentace tohoto druhu nic neměnila na stavu, že právo bylo na straně spolků, leč faktická moc na straně zplnomocněnců.

O otázce zestátnění jednal 16. 12. 1945 výbor Československé obce sokolské. Ten představoval nejvyšší orgán Sokola a reprezentoval vedení sdružující organizace jednotlivých

15) Tamtéž, opis oběžníku pro kina od krajského vedoucího státních kin Vojtěcha Matulíka (oblast Zlína a okolí).

16) Ing. J. B., *Sokolská kina v rozporu se státními zájmy*. „Filmová práce“ 1, 1945, č. 23 (26. 10.), s. 2.

jednot – obce. Poněvadž samo předsednictvo a někteří jeho činovníci byli stále napadáni v tisku a posléze i rozhlasem, vydal výbor následující prohlášení:

„Výbor ČOS rozhodně odmítá tyto neodůvodněné, jednostranné a z jediného zdroje vycházející útoky a nesouhlasí s opatřeními ministerstva informací, která tvrdě zasahují do sokolského života a pro která před vydáním prováděcího nařízení k dekretu č. 50/45 Sb. není žádných důvodů. Sokolstvo jest bezpečnou zárukou, že až do splnění podmínek dekretu není třeba, aby ministr informací činil svými zplnomocněnci přechodná opatření, nezbytná k zajištění provádění dekretu, zejména zabavováním sokolského majetku a jmenováním nových nesokolských vedoucích sokolských biografů.“¹⁷⁾

Předsednictvo ČOS již dříve reagovalo na situaci, žádný deník však toto prohlášení neuveřejnil. A tak se vysvětlující články objevovaly nadále jen v Sokolském věstníku.

Krajší vedoucí pro správu kin se stále pokoušeli přebírat „biografický“ majetek. Zásílali kinům výzvy ke komisionálnímu odevzdání majetku. Tato akce ale byla podmíněna dohodou mezi ČOS a ministerstvem informací. Dohoda byla rozpracována již počátkem roku 1946, jednání ovšem vázla. Zástupci ČOS totiž trvali na požadavku, aby vedoucím kina byl jmenován člen jednoty, navržený výborem a schválený správou státních kin v dohodě s ČOS. Začaly se také vyskytovat problémy s obsazováním termínů promítání v kinech, provozovaných v sokolských tělocvičnách.¹⁸⁾

Jednoty stále vyčkávaly s odevzdáváním kin, s uzavíráním nájemních smluv a podobně. Příslušelo jim, jako právoplatným vlastníkům, právo k pronájmu sokoloven a určování termínů, ve kterých má kino hrát. Zákon sám je nijak neomezoval v jejich vlastnických právech, státní správa se mohla stát nejvýše nájemcem. Právo určit lhůty provozu biografu bylo jasně na straně Sokolů. Praxe však vypadala jinak.

V jednom případě byla například nucena jednota žádat dokonce ministerstvo informací o přidělení dřevěného baráku s odůvodněním, že v sále sokolovny je kino, které hraje tak často, že znemožňuje jakoukoli tělesnou výchovu. „Došli jsme už tak daleko, že tělesná a mravní výchova musí se kvůli kinu stěhovati do dřevěné boudy!“ V jiném přípise se uvádělo: „Z hlavní účtárny min. informací Praha XII., Jugoslávská 1, dostavil se k nám úředník a předložil nám průklep přípisu, v němž se doporučuje předání kina do státní správy na základě dohody mezi ČOS a ministerstvem informací. Na konci dopisu bylo strojem vypsáno Československá obec sokolská. Po několika dnech dostavili se do kina 2 úředníci ministerstva informací, představili se jako členové Sokola a kino převzali. Druhý den nato přivedli si svého nového vedoucího.“¹⁹⁾

Sokolové se cítili takovým jednáním dotčeni. Argumentovali tím, že vybudovali svá kina i na místech, kde by se bez jejich obětavé péče nemohla jako komerční podniky udržet. Věc totiž spočívala ve faktu, že kino samo bylo obsluhováno téměř výlučně sokoly, a to zdarma, jako práce pro jednotu. Jen nejbohatší spolky si mohly dovolit postavit pro promítání zvláštní budovu. Ale i malá kina mohla fungovat jen díky dobrovolné práci činovníků. To byl nesporný fakt, který si odborníci, připravující znárodnění, zřejmě

17) *O sokolských biografech*. „Sokolský věstník“ 44, 1946, č. 1 (3. 1.), s. 6.

18) Dr. Beneš, *Ještě k těm kinům*. „Sokolský věstník“ 44, 1946, č. 17 (29. 4.), s. 207.

19) Tamtéž.

neuvědomili. Lze říci, že ležel v základě všech dalších sporů, byť sebeobratněji maskován frázemi nebo verbálními útoky.

Sokolům nelze také upřít zásluhy o rozšíření filmu do míst, kam by se podnikatel neodvážil. A i když by bylo možné namítat, že sami sokolové pak promítali všemožný filmový brak, je nesporné, že výtěžky z biografů podporovaly skutečně všelidové účely. Sokolovny mnohdy tvořily v obcích jediné centrum kultury a společenského života. Provozem byla zároveň financována rozsáhlá tělesná výchova. Sokolské činitele jistě velmi iritovala rétorika ministerských úředníků, kteří s pojmy „zájem státu“ a „národ“ nakládali utilitárně, neboť sami sokolové se cítili jako lidé pracující v drobném, právě ku prospěchu lidu. A ve jménu tohoto lidu byli nyní ostouzeni a označováni za nepřátele státu.

Právem vznášeli otázku, unese-li státní rozpočet financování tělesné výchovy v takovém rozsahu, v jakém ji vykonávaly dobrovolné organizace. Bystře pochopili, že mají co do činění se snahou o zavedení nového systému tělesné výchovy vůbec. Tento systém označovali za věc „naší mentalitě nevyhovující“. Volali: „Chceme totiž [pro znárodňování kin] věcný a spravedlivý důvod, nikoliv propagační frázi!“²⁰⁾

Rok 1946

Vypjatá situace místy propukla v otevřený konflikt. V kině Sokol na Proseku (tehdy obvod Velké Prahy) žádali jednatel a pokladník jednoty na vedoucím kina vyúčtování za uplynulý rok, jak jim bylo doporučeno přípisem ČOS z 11. 2. 1946. Zároveň se chtěli domoci vyplacení náhrady za propůjčení sálu za zmíněné období. Nic však nedostali – vedoucí se vymlouval na příkaz zmocněnce státních kin. Když po něm sokolové chtěli, aby jim příkaz předložil, dokument „se nenašel“. Odešli tedy s prázdnou, za provoz kina ve svém vlastním objektu nedostali za téměř rok ani korunu. Další kolize s provozovatelem nastala 9. května. Sál byl zapůjčen Svazu národní revoluce k oslavě výročí osvobození. Na tento den bylo sice rovněž původně ohlášeno promítání, avšak podle správy sokolů „na národní svaz si vedoucí netroufl“. Spory se týkaly hlavně židlí, které byly pro projekce umístěny ve cvičebním sále. Dne 30. 5. 1946 měl být další cvičební den a sokolové si sami uklidili židle ze sálu, když tak předtím odmítl učinit vedoucí kina. Byl povolán „předseda obvodové rady“ pan Diringr. Ten po rozčilené výměně názorů zavolal policii. Na starostu sokolské obce bylo podáno trestní oznámení, nakonec se toho dne nehrálo, a v dopise, popisujícím celou událost je i zmínka o provokující komunistické mládeži, dožadující se filmu.²¹⁾

Nahlédněme podstatný aspekt celého konfliktu. Správa kin měla zájem na co nejčastějším promítání. Zaměstnanci kin byli již placenými pracovními silami a podniky byly ve své většině (zákonitě) ztrátové. Každodenní projekce ale rušily provoz jednot – docházelo tak k opakovaným střetům, kdy se ale Sokolové svého zákonného práva domohli jen zřídka. I samotná kina byla přebírána zástupci ministerstva jen zvolna, a docházelo při tom ke střetům. Například Bio Dagmar v Novém Bydžově přebírali zmocněnci až 26. 4. 1946,

20) Tamtéž.

21) Komise pro biografy – korepondence, opis listu ze 7. června 1946.

k tomuto datu byl též dosazen nový vedoucí kina. Převzetí se ovšem událo bez řádného pověření a hlavně bez přejímacího protokolu, úředníci vyhrožovali asistencí policie a zákonnou mocí místního národního výboru.²²⁾

Ještě při zahajování činnosti Čs. filmové společnosti na počátku dubna 1946 vytýkal údajně Lubomír Linhart zmocněnci Emilu Sirotkovi, že dosud byla zestátněna pouze asi jedna osmina všech kin.²³⁾

Na jaře 1946 dorazil ke správčům kin oběžník, jenž označoval dosavadní názvy biografů za nevhodné a doporučoval jejich změnu. To vyvolalo mezi sokoly opět pozdvižení. Dokument měl totiž formu, nápadně se podobající tónu „opatření“ z doby protektorátu. Vyžadováno bylo zpětné hlášení o změně jména na přiloženém dotazníku. Kina sama však již v té době dala plnou moc Čs. obci sokolské, která byla nadále jediná povolána jednat jejich jménem. Sokolové a další vlastníci nechtěli změny už jen proto, že původní prvorepublikové názvy jako Kino Sokol byly užívány jen o něco více než jeden rok. V nařízení byl spatřován nátlak, vyvíjený navíc ze strany nájemníka bez jakékoliv řádné smlouvy. Tam, kde kino vedl dosazený vedoucí, se vzájemné vztahy čím dál více zhoršovaly. Sokolští zástupci předávali vedoucím kin přehledy volných termínů k promítání posléze doporučenými dopisy nebo proti osobním potvrzením. Ale ani tam, kde vedli kina dále sokolští vedoucí, nebyl provoz bez problémů. Správa kin žádala, aby jí byly s vyúčtováním tržby zasílány i všechny doklady. Mnohdy se ale stalo, že se dokumenty ztratily, a vedoucí volaný k odpovědnosti pak neměl v následných sporech své stanovisko čím doložit. Praxe se pak ustálila na tom, že veškeré materiály byly předávány doporučeně do rukou zplnomocněnce spolu s prohlášeními, že se neručí za jejich případnou ztrátu.²⁴⁾

I když k dohodě mezi Sokolem a ministrem informací nedošlo, pokoušeli se krajští vedoucí státní správy stále o předání co největšího počtu kin. Sokolům předkládali dokonce k podpisům předávací protokoly, údajně předem schválené ČOS (tj. ústředím v Praze). Snažili se dotlačit jednoty k samostatnému vyjednávání případ od případu a atomizovat tak poměrně jednolitou rezistenci sokolstva dokonce pomocí podvržených průklepů dopisů a oběžníků ČOS. Docházelo i k případům, kdy dosazení vedoucí chtěli kino sami předávat Národním výborům a odvolávali se při tom na znění dekretu. Činili tak ale z pozice pouhých zaměstnanců toho, kdo chtěl majetek teprve převzít – státní správy kin.²⁵⁾

Ze strany zplnomocněnců byla celá záležitost vnímána jako sice závažná, ale časem překonatelná překážka na cestě k centralizaci a samofinancování filmového oboru. František Pilát, zplnomocněnec pro technickou správu a kinofikaci: „Nebo jak se znárodňovala sokolská kina... V jednom takovém případě udělali Sokolové špalír, zkřížili hole a my jsme šli do biografu pod těmi holemi. Tím ten biograf jaksi symbolicky bránili, na nás ovšem ty hole neúčinkovaly.“²⁶⁾

22) SÚA, f. „ČOS“, kart. 350, Zákon o filmu 1946 – 47 (dále jen Zákon o filmu).

23) *Jak byl zestátněn čs. film (II)*. „Film a doba“ 11, 1965, č. 3, s. 130. Tento odhad se jeví jako reálný. Mnohé další údaje z rozhovoru s Ing. Linhartem jsou ovšem zcela zavádějící a nepravdivé. (Sám E. Sirotek odevzdal svá kina pod státní správu jako jeden z prvních, přičemž Linhart tvrdí opak atd.), viz *Jak byl zestátněn čs. film (III)*. „Film a doba“ 11, 1965, č. 4, s. 184.

24) T.Ú., *Co nového v kinech*. „Sokolský věstník“ 44, 1946, č. 26 (1. 7.), s. 319.

25) Tamtéž.

26) *Jak byl znárodněn československý film (I)*. „Film a doba“ 11, 1965, č. 2, s. 74.

Nátlak na předávání kin se někde snažili starostové jednot vyřešit smírně. Kino předali zplnomocněncům a vypracovali přitom předávací protokol. V něm si ale vymínili, že bude dodatečně předložen ke schválení ČOS, aby tak byla zachována zásada plné moci ke všem jednáním, delegované právě na Čs. obec sokolskou. Tak se zachovali v kině ve Starém Kolíně – správa kin však protokol k podpisu ČOS nepředložila.²⁷⁾

Po kinech byly také požadovány kompletní seznamy majetků, včetně celého zařízení. Tyto soupisy vycházely ale z válečných seznamů, sestavovaných účelově, a snažících se mnohdy chránit soukromý majetek před konfiskací nebo arizací. Zněním dekretu bylo určeno, že odevzdání podléhají všechny provozní prostředky kin, což se ovšem týkalo až fáze provádění dekretu, o kterou ale, jak již bylo řečeno, nešlo. Celá činnost správy kin měla *de iure* ráz přechodných opatření. Navíc byla kladena otázka, co vlastně slouží v jednotách výhradně k veřejnému promítání filmů. Sál nikoli, protože ten byl využíván i k ostatní činnosti sokolské jednoty. Cvičilo se v něm, byla v něm pořádána ochotnická divadelní představení, koncerty, přednášky, tělocvičné a vzdělávací večery. K těmto účelům bylo užíváno samozřejmě i vnitřní zařízení sálu – sedadla nebo židle. Kanceláře a jejich zařízení sloužily především provozu jednoty samé, až potom kinu. A konečně i vlastní projektory, zesilovače a podobně využívali sokolové i k projekcím soukromým, v rámci organizace totiž fungovala půjčovna vlastních filmů. Protože však veškerá práva k promítání byla dekretem přirčena státu, docházelo k paradoxní situaci, že když chtěli sokolové použít vlastní zařízení, potřebovali k tomu povolení správce kina.

Přitom finanční situace jednot se mnohde čím dál více komplikovala. Státní správa určila platby za pronájem provozoven na podíl pět až deset procent z hrubé tržby. Většina kin měla obrát malý – 50 až 500 tisíc korun. I při obrátu půl milionu to tedy činilo 50 tisíc ročně. Vzorová kalkulace²⁸⁾ vypočítávala, že z jednoho tisíce korun musí být na činžovní daň, obecní dávky, daň z obrátu a daň rentovou odevzdáno celkem 533 Kčs. Jednota tedy obdržela pouze 47 % z částky nájemného. Nepočítaje v to ještě amortizaci (kterou státní správa nehradila a která činila až 10 % z ceny zařízení). Výnos za jedno propůjčení sálu se tak pohyboval okolo dvaceti korun. Příznačné bylo, že stejná výše náhrady byla stanovena již v době okupace německou správou pro české majitele provozoven.

Vedoucí kina (byť sokol) neměl podle stížností možnost ovlivňovat skladbu programu. Státní správa tak nepřímou kontrolovala z 90 % prosperitu kina, ve výsledku byl biograf navázáním na 10% podíl na hrubém příjmu poškozován. Daně z nemovitostí tlačily jednoty do situace, kdy nemohly splácet ani daně, natož dluhy z budov a opravy. Za tohoto stavu pak jednoty musely odprodávat své majetky státu.

Na podzim 1946, kdy mělo dojít k definitivní úpravě filmu slibovaným vládním nařízením, sokolské vedení shrnulo dosavadní vývoj. Po více jak roce uplatňování dekretu konstatovalo zásadní problematičnost celého řízení. Se strany Sokola byla celá záležitost více než jasná. Mnoho jednot nemohlo zahájit činnost ve své tělocvičně vůbec (Náchod, Poříčí nad Sázavou aj.) další byly ve své činnosti omezovány (příklad

27) Dr. B e n e š, *Majetkové poměry sokolských biografů*. „Sokolský věstník“ 44, 1946, č. 29 (19. 8.), s. 359.

28) Zákon o filmu, dopis starosty Tj. Sokol Plzeň A. Hřebíkovi ze 25. 3. 1946.

Prosek), nebo se urputně bránily (Týnec nad Labem). Do jednot byli dosazováni vedoucí „kteří nesmyslejší s jednotou právě přátelsky a jimž vlastní kapsa je nad prospěch lidu“²⁹⁾. Pochopitelně, neboť byli placeni v závislosti na počtu představení. Proto kina hrála co nejčastěji, bez ohledu na počet návštěvníků.³⁰⁾ Mnohé jednoty nedostaly navíc za pronájem sálu peníze vůbec žádné, a to za více jak rok provozu. Státní správa dokonce zhruba od poloviny roku 1946 vyžadovala od jednot za „propůjčení“ sálu na cvičení odměnu ve výši vyprodaného představení, které se kvůli cvičení nemohlo konat.

Vznikala pak celkem oprávněná otázka, kdo má z celého systému vlastně prospěch. Stát to ve výsledku nebyl (ačkoliv ministr Kopecký vehementně tvrdil opak). Na daních obor sám neplatil nic, protože jeho bilance byla pasivní, obrátovou daň odváděla pouze kina. Jako zvláště negativní byly vyzdvíženy dva momenty: pokles návštěvnosti publika, které bylo zvyklé navštěvovat kina z doby okupace, kdy jiné zábavy bylo málo, a fakt, že zestátnění ubralo státu „po stránce mravní“ množství dobrovolných pracovníků, „a na jejich místa dosadilo často vyslovené prospěcháře“.³¹⁾

Nefunkčnost dekretu byla spatřována ve skutečnosti, že se nepodařilo vypracovat vládní nařízení, které by splňovalo zásady demokratického zákonodárství, které by dekret jen provádělo a nebylo novým zákonem. Po vydání dekretů o znárodnění klíčového průmyslu byl požadován zákon nový, „který by chránil jak zájmy státní, kulturně-politické, hospodářské, umělecké, tak i zájmy všech ostatních složek, plnících veřejné úkoly a na tomto oboru zčásti závislých“³²⁾. Výbor Čs. obce sokolské v tomto okamžiku reprezentoval již nejen svá, sokolská kina, ale i biografy dalších jednot. Ty udělily ČOS plnou moc k jednání se státem, vyjádřenou slovy: „Věříme, že společnou akcí všech složek, národních, kulturních i sociálních, které vlastnily biografickou licenci, z jejíhož výtěžku vykonaly velký kus práce na poli kulturním i sociálním, podaří se přesvědčiti příslušné činitele, že postátněním biografických licencí těchto korporací stala se veliká křivda.“³³⁾

Změny v organizaci zplnomocněnců byly pociťovány jako pouhé přesuny v neefektivním aparátu. Sokolský tisk napsal: „V našem zestátněném film. podnikání je to opravdu podivné. Je na mizině, stamiliony byly spotřebovány neodborným vedením, které se neosvědčilo. Aby se však všechny ty kulturní a hospodářské zmatky přikryly, najmenovalo min. informací k deseti dosavadním zplnomocněncům (jak sympaticky zní našemu lidově demokratickému sluchu tyto funkce) a jednomu ústřednímu řediteli další čtyři náměstky, z nichž jeden věrný je stálým zástupcem ústředního ředitele neonové „Čs. filmové společnosti“, druhý je jeho náhodným brněnským známým a také úředníkem nemocenské pojišťovny [šlo o Oldřicha Macháčka], další je cizozemec, jemuž je

29) Dr. Beněš, *Sokolská kina*. „Sokolský věstník“ 44, 1946, č. 41 (11. 11.), s. 528.

30) Na neúnosnou výši osobní režie si ostatně stěžoval již v dubnu 1946 generální ředitel Ing. Linhart, viz pozn. 23., s. 130.

31) Viz pozn. 29.

32) Tamtéž.

33) SÚA, f. „Svaz DTJČ“, kart. 31, 1919 – 1948, č. 161, opis dopisu ČOS ze 19. 9. 1945, ve kterém Svaz Dělnických tělocvičných jednot československých zplnomocňuje ČOS k jednání v záležitosti spolkových biografů.

svěřen dohled na českou (!) – filmovou výrobou, a poslední – darmo mluvit. Přibýly nové funkce, nové reprezentační diety a s novými auty se jezdí ve starých kolejích. A tomu se říká znárodněný film.³⁴⁾

ČOS přitom vyvíjela i vlastní činnost. Již v roce 1945 se ustavila tzv. Foto-kino komise. Navrhovala a řídila vlastní sokolskou filmovou aktivitu, její hlavní náplní byly tzv. „tělovýchovné filmy“. V této práci dokonce chtěla navazovat na provoz filmového odboru min. informací. Návrh z podzimu 1946³⁵⁾ počítal se spoluprací s ministerskými složkami a státním filmem na díle „ve službách sokolské idee, po zhroucení starého stranicví“. Plán počítal se spoluprací s Čs. filmovou společností:

1. na vytvoření filmu z XI. všesokolského sletu v roce 1948, počítalo se s barevným materiálem,
2. na Čs. filmové kronice,
3. v krátkém filmu.

V rámci Sokola samého mělo být vytvořeno technické oddělení pro výrobu instrukčních a doplňkových filmů, nákup a škola pro sokolské dobrovolníky, dále půjčovna promítaček a filmů a konečně archiv.

Ve svém celém rozsahu nebyl tento projekt realizován, nicméně ČOS měla k dispozici několik filmových kamer, střížnu a archiv krátkých filmů (většinou 16mm). Rovněž půjčovna pro jednoty fungovala, ty si mohly levně vybírat z desítek krátkometrážních filmů.

Rok 1947

Po definitivním konci pokusů o vydání nařízení, navazujících a provádějících dekret č. 50, varovalo v lednu 1947 ústředí ČOS všechny jednoty s kiny, že chybí jasný právní základ pro všechny zásahy: „Kina ani jiný biografický majetek nikomu nepředávejte, ani nevydávejte, přejímací ani jiné protokoly nepodepisujte, ani s výhradou dodatečného schválení ČOS nebo župou, nájemní ani jiné smlouvy neuzavírejte. [...] Majitelkou sálu je jednotka, nájemních smluv není a proto o půjčování sálu komukoliv rozhoduje výbor jednoty, který stanoví též úplatu.“³⁶⁾

Pro orientaci – seznam uváděl v té době počet 685 biografů, působících pod hlavičkou Sokola, resp. jeho tělocvičných jednot.³⁷⁾

Nicméně ani jednoty, ve kterých se podařilo zachovat původní sokolské osazenstvo podniku, neměly vyhráno. Při dvou až třech představeních týdně představoval výnos asi 170 korun. I když mzdy, které vyplácela státní správa personálu, byly odevzdávány povětšinou jednotě, byly biografy pro stát pasivní. Krajští vedoucí proto začali ztrátové podniky posléze uzavírat. Tento stav byl údajně zaviněn poklesem návštěvnosti,

34) *Ve filmu se rozhazuje*. „Svobodné slovo“ 3. 12. 1946, souhlasný komentář viz též „Sokolský věstník“ 44, 1946, č. 45 (16. 12), s. 588.

35) Návrh na Program sokolské filmové činnosti, SÚA, f. „ČOS“, kart. 396, 1945 – 1948, Foto-kino komise.

36) Komise pro biografy, oběžník ze 2. 1. 1947 podepsaný Dr. Benešem a A. Hřebíkem.

37) Tamtéž, abecedně řazený „Seznam sokolských biografů“.

za jehož příčinu byl sokoly označován „diktátorský systém zadávání programů“. Diváci si stěžovali na špatnou kvalitu zvuku a nestálost kopií.³⁸⁾ Sokolové navíc viděli, že určitým kruhům je poskytována ze strany státu pomoc, resp. jsou za loajálnost vůči státním úředníkům (nikoli státu jako takovému – to bylo rozlišováno) zvýhodňováni. Byl zmiňován příklad SČM, kterému připadla redakce a tiskárna Mladé fronty. Byla údajně „slíbena za odboj“. Pisatel jednoho zvláště rozhořčeného článku volal: „[...] sokolové nechťejí nic za svoji odbojovou činnost, ani si nedali nic přislíbit. Ale pěkně prosíme: nechte nám naše sokolské biografy!“³⁹⁾

Další peripetie nastala, když úřad zplnomocněnce vydal počátkem roku 1947 příkaz vedoucím, aby propláceli jednotám zálohy jen za propůjčení sálů, nikoli za pronájem zařízení a přístrojů. Záloha byla vyplácena ve výši 7 % z čisté tržby (!) kina. Na dotaz odpověděl zplnomocněnec Emil Sirotek následovně: „Počátkem roku 1947 byl dán kinům všeobecný zákaz [sic!] k proplácení 3% záloh na inventář, neboť byla obava, aby takto vyplacené zálohy nepřevýšily celkovou náhradu, zvláště u staršího méně hodnotného zařízení. Váš přípis [...] předkládám současně k rozhodnutí správnímu sboru pro hospodářské a finanční věci filmového podnikání s návrhem, aby náhrada za převzatý býv. sokolský majetek byla řešena vcelku, jakmile budou vydány náhradové směrnice podle par. 2. odst. 3 dekretu č. 50/45 Sb.“⁴⁰⁾

Záloha 3 % činila při ročním obratu 500 tisíc částku 15 tis. korun. Mimo kina ve větších městech při obratu do 100 tisíc to však byly již jen 3 tisíce. Jednalo se navíc o zálohu, jenž musela být při vyrovnání, stále ohlašované definitivní úpravě zúčtována. Přípis hovořil o „bývalém sokolském majetku“. I podle litery dekretu přecházel ale majetek na ministerstvo teprve odevzdáním.

Z uvedeného jednání státních úředníků se vnucuje jen jeden dojem – zplnomocněnec patrně se skutečnou náhradou do budoucna nepočítal.

Dne 20. 6. 1947 zmocnil ČOS k jednání i druhý největší tělovýchovný spolek, Československý Orel. Jeho zástupci byli pozváni na koordinační schůzku (27. 5. 1947), na které se projednával návrh na definitivní úpravu filmového oboru, paralelně vypracovávaný několika organizacemi. Orelský návrh byl pozoruhodný tím, že co do navrhované struktury dosti připomíná pozdější skutečnou organizaci.

Navrhovalo se především oddělení půjčoven a výrobců filmů. Předpokládalo se zachování pěti domácích půjčoven, fungujících jako s.r.o., a dále všech cizích zastoupení. Koncese k promítání měl udělovat stát, přičemž měl vybírat 5 % z obratu půjčoven a 4 až 7 % u kin. Proponovaná instituce, Filmová rada, se měla stát zárukou demokratického vedení v soulase s politikou vlády, čímž by se zabránilo „ovlivňování klikami a směry“. Navíc měly být zavedeny registrační poplatky asi 32 tisíc korun za film. Struktura byla navrhována následující:

38) *Osud sokolských biografů*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 10 (10. 3.), s. 133; a sdělení Jiřího Krejčíka o podmínkách promítání v pohraničí autorovi dne 21. 6. 1999.

39) V. C í z l, *Osud sokolských biografů*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 19 (12. 5.), s. 277.

40) Přípis ČOS ze dne 7. 5. 1947, č. j. 11401, viz Dr. B e n e š, *Sokolská kina*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 20 (19. 5.), s. 284.

Hospodářská organizace filmového oboru:

Ústřední svaz čs. filmu
gen. ředitel n. p.: ateliéry a laboratoře
kina n. p.
státní půjčovny a výroby⁴¹⁾

Svaz nestátních film. podniků:
půjčovny a producenti
sekce kin

Orelským jednotám patřilo v Čechách a na Moravě asi 72 biografií. Zmíněný návrh byl posléze při jednáních včleněn do společného konceptu s návrhy ČOS a dalších organizací.

Orel, jako sdružení katolické orientace, byl u státních úředníků patrně v nemilosti již pro svou základní ideu. Množily se dokonce případy, kdy státní úřadovna přímo zakazovala jednotám promítání vlastních filmů pro jakékoliv účely. Tento zákaz byl poté obcházen tak, že na představení docházeli jen členové jednoty a vstupné bylo označováno jako dobrovolný příspěvek na činnost spolku.⁴²⁾

Hnutí proti zestátnění kin se začalo rozšiřovat. Jak jsme již zmínili, na legislativních návrzích se podílel i Svaz dělnických tělocvičných jednot. Protože šlo o organizaci, jejíž členstvo tvořili většinou lidé z proletářských vrstev, působil zde autoritativní a často až arogantní postup úřadů (ohánějících se prospěchem dělného lidu) zvláště křiklavě. Vedení Svazu si stěžovalo už v září 1945 ministroví na nespravedlivý a rušivý postup státních úředníků. Poukazovalo na to, že si ministerstvo vynucuje bez ohledu na Svaz sokolských a jiných biografií předání kin případ od případu (jednalo se o 25 podniků) a že státní správa stanovuje promítání na sedm dní v týdnu bez ohledu na potřeby jednot. Nižší počet představení musí totiž „údajně odůvodňovat v Rusku“! Stížnost konstatovala kolizi zájmů jednot a správ kin. A konečně vyličila stav, kdy biograf provozují placení činovníci – z čehož ovšem jednotka nemá žádný prospěch. Zaměstnanec by tak ztratil „pocit sounáležitosti biografu k jednotě a tím i pocit zodpovědnosti za řádné hospodaření“.⁴³⁾

Dopis zůstal, jako ostatně všechny stížnosti adresované ministroví Kopeckému, bez odpovědi.

41) SÚA, f. „Čsl. Orel“, kart. 91, Orelská kina 1946 – 1947.

42) Tamtéž, dopis starosty Jednoty Čs. Orla v Lipově a další varianty téhož.

43) SÚA, f. „Svaz DTJČ“, kart. 31, 1919 – 1948, dopis MI z 26. 9. 1945, s. 2.

Popisovat potíže dělnických jednot by bylo celkem zbytečné – tatáž účelová rétorika ze strany úředníků, totéž prisvojování si cizího majetku a pravomocí. V tomto případě ovšem vstupoval do hry fakt, že mnozí členové jednot byli členy KSČ, a obviňování z rozvratnictví a hájení stranických zájmů ze strany ministra (rovněž komunistického) tak poněkud postrádalo reálný „třídní“ základ.

Již zde lze patrně vystopovat rozmáhající se vládu frází, manipulací s fakty a vyložených nepravd, kryjících jen chabě centralistické, mocensko-stranické a často jen osobní zájmy státního aparátu, resp. jeho představitelů – v tom spočíval právě omyl vedení jednot, jimž byl stát nejvyšší autoritou, a těžce nesli, že se k nim chová podle jejich soudu tak příkře. Stát (jako idea) byl ztotožňován s úředníky. A členové spolků přece pracovali pro stejný lid, jehož jménem se celé zestátnění dělo. Byl zde tedy těžko vysvětlitelný rozpor mezi slovy a činy.

K řešení celé situace se snažily přispět svým návrhem i dělnické jednoty. V jejich argumentaci proti zaváděnému systému se objevuje nový prvek, a sice odvolávka na nezávislost Národního shromáždění. Elaborát orelského návrhu připomínal, že podle ústavního dekretu ze 3. 8. 1945 (č. 11) pozbývají dekrety presidenta republiky vydané podle dekretu č. 2 účinnosti šest měsíců po dni, kdy se sejde Národní shromáždění.⁴⁴⁾ Preambule dekretu č. 50 praví „[...] byly umožněny řádné přípravy a včasné provedení trvalé úpravy v oboru výroby, rozšiřování a veřejného promítání filmů“. K tomu dělnické jednoty podotýkají, že „převzetím do vlastnictví nebo jinými podstatnými zásahy podobného druhu byla by činnosti parlamentu odňata svoboda rozhodování. Parlament by byl postaven před hotovou věc, kterou by byl nucen schváliti, nechtěl-li by uvrhnouti celý filmový obor znovu do zmatku.“⁴⁵⁾

Opět se tu připomínají známá fakta – „dekret slouží jen ku přípravě trvalé úpravy a není tedy úpravou trvalou“, „ministr informací se zmocňuje, aby [...] činil přechodná opatření k jeho provedení nezbytná“, konstatuje se, že se ale jedná o opatření „rázu trvalého“, které odporuje jak preambuli, tak § 4 dekretu „a není ani k zajištění provedení dekretu nezbytné“.

Autoři namítají, že nařízení vydáno nebylo, „via facti je ale organizace prováděna, [...] a jde tudíž o ovlivňování příslušného vládního nařízení“⁴⁶⁾.

„Sokolský“ návrh zákona o kinematografii

V ústředí Československé obce sokolské se zjara roku 1947 začalo pracovat na definitivní podobě návrhu filmového zákona. Jednoty byly svědky dalšího odsouvání jednání o právní úpravě a rozhodly se proto k vlastní iniciativě. Jak vypadal návrh ve své rané podobě, ještě nezpracován do formy podání pro sněmovnu, lze soudit z dopisu, zasláního Václavu Kopeckému, Blažejí Vilímovi (generálnímu tajemníku strany sociálně demokratické) a patrně i dalším politickým činitelům v rozmezí května až června 1947.

44) Tamtéž, „Zpráva o situaci kin“.

45) Tamtéž, s. 2.

46) Tamtéž, s. 3.

Jeho obsah lze shrnout do několika bodů, pregnantně popisujících stav věci:

- kina se nacházejí v tělocvičnách, byla dekretem zestátněna a do sálů se tak dostávají podniky s různým vedením (kino a sokolská jednota),
- četní vedoucí kin jsou proti Sokolu „velmi zahroceni“, státní správa stanovuje termíny projekcí, sály jsou špatně čištěny a odměna 4 až 10 % tržby je nízká, pro malá kina ztrátová,
- v důsledku toho byl mnohde provoz zrušen, nebo vůbec neobnoven,
- většina kin je i nadále pasivních, poněvadž nejsou provozována dobrovolnými silami, k tomu ještě přistupuje „neúnosná režie“ ústředí,
- velká většina kin byla ve vlastnictví a provozu celostátních korporací tělovýchovných (Sokol, Orel, DTJ), sociálních (Čs. červený kříž, invalidé, legionáři), národních (Národní obranná jednota), obcí apod., jen „nepatrná část byla v rukou soukromníků“,
- úpravou utrpěly také místní zájmy, neboť i výtěžky byly používány k rozvoji místa.⁴⁷⁾

Jako řešení bylo navrhováno:

1. znárodnit zestátněním ateliéry a laboratoře;
2. výrobu rovněž zestátnit;
3. z konfiskovaných podniků vytvořit silnou půjčovnu s odděleními pro export a import, „byla by organizována jako národní podnik. Kromě toho se doporučuje ponechat omezený počet nestátních půjčoven vybudovaných na podkladě společenstevním při splnění nutných kautel“;
4. z konfiskací větších kin Němců, kolaborantů a zrádců a z velkých reprezentačních kin (DTJ měla např. kino Lido na Příkopech v Praze) soukromých osob fyzických vytvořit národní podnik, státní kina měla být ponechána ve vlastnictví korporací, jimž náležela před okupací: „je to spravedlivé a účelné“.

Státní zájem by byl dle návrhu zaručen řádnou preventivní cenzurou vyrobeného a dovezeného zboží. Podpora výroby by se dělala výnosem dávek (licenční poplatky, dovozní poplatky, přírážky k ceně lístků) a výnosem národních podniků, které „při této úpravě musí být aktivní, neboť odpadne balast ztrátových podniků a zbytečná ústřední režie. [...] Film neustrne ani po stránce umělecké hodnoty, ani po stránce technické, neboť bude vytvořena zdravá konkurence mezi národními podniky a podniky ostatními. [...] Nestátní kina bez nestátní půjčovny jsou těžko možná, neboť již dnes jsme svědky četných šikan jednotlivých kin, ač celý obor je spravován jednotně.“

V březnu se k jednání přidal i Spolek slovenských kinomajitelů, který zároveň zaslal o celé otázce memorandum Slovenské národní radě.⁴⁸⁾ Odpor proti znárodnění kin začínal mít ráz koordinované akce, v jejímž čele stála sokolská organizace. Ani její nesporná autorita v očích veřejnosti však nedonutila ministerstvo k sebemenším ústupkům. To se rozhodlo, posílono festivalovými úspěchy českého filmu v cizině, nesnažit se o další úpravu věci a zaujalo vyčkávací postoj s nadějí, že časem bude možno prosadit centralizaci i po právní stránce.

47) Komise pro biografy, průklep dopisu „O situaci Sokolských kin, návrh nového uspořádání“; totéž s jiným úvodním dopisem kart. 350, Zákon o filmu 1946 – 47.

48) Komise pro biografy, korespondence, list z 18. 3. 1947 předsedy Spolku M. Mitošinky.

Aktivitu převzala sokolská obec. V květnu uložil výbor ČOS předsednictvu, aby se zaslalo o novelizaci práva v oblasti filmu.⁴⁹⁾ Vznikl definitivní návrh zákona, který měl tuto oblast upravovat. Vycházelo se z programu vlády, která již 16. 7. 1946 pověřila ministerstvo informací, aby dalo filmovým podnikům (poněvadž o ty šlo především) řádný právní základ podle zásad dekretu č. 100/1945 Sb.

Jednou z hlavních zásad osnovy byla úprava rozsahu oprávnění státu v oboru. Jak je zřejmé z předchozích variant, šlo o ponechání kin v majetku a správě tělovýchovných, charitativních nebo národních veřejných korporací nebo o jejich navrácení podle zákona č. 128/46 Sb., tzv. restitučního zákona.

Návrh byl zaslán všem ministrům a poslancům, kteří byli známi jako členové sokolských jednot. (Tento zdánlivě nevýznamný moment si zapamatujme, je pro další vývoj důležitý.) Osnova byla provázena vysvětlujícím dopisem, ve kterém se pravilo:

„Výbor Československé obce sokolské, nejvyšší volený představitel všeho československého Sokolstva, přikázal na své schůzi jednomyslným usnesením všech svých členů předsednictvu Čs. obce sokolské, aby se plnou vahou významu Sokolstva zasadilo o novelizaci dekretu č. 50/45 Sb. o opatřeních v oblasti filmu, který tak nepříznivým a rušivým způsobem zasáhl do života mnoha set sokolských jednot. Předsednictvo ČOS plní tento příkaz výboru, vypracovalo návrh zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu, který řeší nejen otázky sokolských kin, ale i další otázky filmové organizace, neboť Sokolstvo, které po desetiletí zúčastňovalo se svým kladným přínosem na budování čs. filmovnictví, cítí se povinno i dnes přispěti svými silami a zkušenostmi k povznesení tohoto důležitého oboru kulturního podnikání.“

Adresáti byli jako členové Sokola vyzváni k podpoře návrhu zákona ve jménu Československého Sokolstva. Pod návrh se podepsala řada organizací⁵⁰⁾ a mezi oslovenými byli členové všech stran Národní fronty. Mimo jiné vládní rada Vojta Beneš (bratr presidenta Beneše), universitní profesor Bělehrádek, Josef David (předseda Národního shromáždění), ministr spravedlnosti Prokop Drtina, Milada Horáková a hlavní prosazovatel návrhu ve sněmovně Antonín Hřebík, zbraslavský advokát a starosta ČOS.⁵¹⁾

Do parlamentu se návrh vzhledem k prázdninám dostal až na podzim, ministr Kopecký jeho text ale obdržel již v květnu a čekalo se jen na příležitost, při které na něj bude reagovat.

Ta přišla ještě před prvním podzimním parlamentním zasedáním. Na druhém filmovém festivalu v Mariánských Lázních proslovil Václav Kopecký v Městském divadle řeč, věnovanou druhému výročí podpisu dekretu. Měla ráz programový a zásadní. Všimněme si nyní její části, týkající se Sokola.

49) *Sokolská kina*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 26, s. 389.

50) Byly to Československá obec legionářská, Československý tělovýchovný svaz, Svaz dělnických těl. jednot československých, Ústředí Čs. Orla, Společnost Čs. červeného kříže, Slovenská Matica, Ústředná správa slovenskej ligy, Ústřední výbor Národní ligy pošumavské, Ústřední výbor Národní jednoty severočeské, Slezská Matica osvěty lidu se sídlem ve Slezské Ostravě, Národní jednota pro jihozápadní Moravu v Brně a Družina československých válečných poškozených.

51) Zákon o filmu, „Návrh na vydání zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu“, průvodní dopis ze 17. 6. 1947. Autory návrhu byli v konečné fázi JUDr. František Beneš a JUDr. Karel Šauer, spolupracoval-li na konceptu filmový odborník (a patrně se tak vzhledem k detailnosti návrhu stalo) není doložitelné.

Ministr ostře napadl vymezení subjektů, kterým by měla být ponechána kina. „Bylo jasno, že konec konců má být spolu se spolky, aspirujícími na držbu kin, prokletěná cesta soukromým nájemcům, soukromým podnikatelům k tomu, aby mohli na promítání filmů opět kapitalisticky vydělávat.“ Iniciativu ČOS označil Kopecký za „nájezd proti principu znárodnění vůbec“ a za „nájezd proti celému znárodnovacímu revolučnímu zákonodárství“.⁵²⁾

Všimněme si zde významného a v projevech Václava Kopeckého stále se opakujícího spojení pojmů filmového podnikání a vysokého výdělku. Již v roce 1945 mluvil při zestátnovacím jednání o 400 milionech, které z filmu ročně plynou. To, že skutečnost byla mnohem skromnější, nehrálo roli. Ministr ostatně mluvil o „nadmíru ziskovém“ a vyrovnaném rozpočtu filmu v letech 1945 – 1946, kdy byl obor zcela prokazatelně pasivní. Jakkoli ministerstvo nehodlalo jednat o jakýchkoliv změnách s jednotlivci, organizovaný odpor muselo brát v potaz. V duchu zavedené komunistické politiky byla tedy zahájena kampaň proti Sokolu. Jejím hlavními zbraněmi byly paušalizace a demagogické překrucování faktů.

Sokolové byli ovšem mocným odpůrcem. A z pohledu komunistického ministra zde navíc vystupovala jejich převážně národně socialistická nebo lidovecká orientace. Ministr měl tak vlastně pravdu – šlo o něco více než „jen“ několik set kin. A je poučné sledovat, jak byl celý spor ze strany ministerstva chápán. Totiž především jako boj, ve kterém je třeba protivníka bezpodmínečně porazit a v němž k jednání může dojít jen v případě zvlášť nepříznivého (pro státní moc) vývoje. Příznačné je také pronikání „vojenských“ termínů do argumentace. Čím méně ověřitelných faktů bylo uváděno, tím více se útočilo, napadalo, proklesťovalo a najíždělo.

Václav Kopecký si ovšem nebyl zcela jistý svou pozicí a neodvážil se proto zaútočit na Sokoly přímo: „Je nutno hluboce litovat toho, že národní autorita Československé obce sokolské má sloužiti takovýmto snahám“ (s. 20). Tedy nikoli celá organizace, ale někteří její členové jsou proti. Co bylo vlastním proviněním? Sokolové „dali podnět k iniciativnímu návrhu zákona, jímž má být dekret novelizován a filmové věci upraveny“.

Na takovou troufalost odpovídal ministr skrytou výhrůžkou: „Je nesporné, že by pokus o takový čin byl s to vyvolat jen všeobecné elementární pobouření.“

Mohli bychom se ptát koho? Návštěvníků kin? Nikdo nebyl nechán na pochybách: „A já neváhám prohlásit, že bychom se v takovém případě, jak se to již stalo v jiných případech, obrátili na nejširší masy lidu, aby nám pomohly útok na znárodněný film odrazit.“ Operování anonymním „lidem“ a „veřejností“, to byl osvědčený nástroj. Nekonkrétní, ale přisvojující si znak převahy a spontánní vůle, kterou nelze beztrestně napadat! „Jsme přesvědčeni, že všechno dělnictvo a celé Revoluční odborové hnutí by se svou mohutnou silou postavilo za znárodněný film a nedopustilo by, aby se někdo této revoluční vymoženosti dotýkal“ (s. 21).

Sokolu, jako organizaci, film i „přes to“ bude nápomocen. Přípravoval se všesokolský slet. Na Strahově rostl obrovský stadion a film byl „oddaně ve službách příprav“.

52) Václav Kopecký, *Myšlenkou a prací vítězí znárodněný film, projev ministra informací na filmovém festivalu v Mar. Lázních*. Svazek 1. sbírky Filmových aktualit. ČSFN Praha 1947, s.18n.

Připomeňme, že Československo v té době odmítlo účast na Marshallově plánu (10. 7. 1947) a potvrdilo tak svou pozici v zájmové oblasti SSSR. Komunistická strana se navíc připravovala na podzimní mocenské střetnutí, na Slovensku se připravovalo odhalení „protistátní skupiny“ v Demokratické straně, jejímž členem byl také pověřenec pro informace Samuel Belluš, do jehož působnosti film spadal.

Ministr proto mohl prohlásit, že „po nedávné politické akci se otázka Východu či Západu jeví již jinak“ a zakončil další skrytou hrozbou: „věříme, že ČOS nenechá dospět věci tak daleko“.

Sokolská obec zůstala však jednotná. Na projev reagovala protestem u vlády a vydáním prohlášení, v němž odmítla ministrova slova o „nebezpečných úkladech proti znárodnovacímu systému“. Dokazovala, že se obrátila ústavní cestou na zákonodárny sbor s návrhem na úpravu prozatímního opatření. Dožaduje se jen ponechání kin tělovýchovným a celonárodním organizacím (tedy nikoli soukromníkům). Znovu byly vypočítány všechny organizace, které připojily svůj souhlas pod návrh zákona. Byly vyřčeny dva základní body: „S největším rozhořčením zjišťujeme, že poprvé v dějinách Sokolstva i svobodného státu použil veřejný činitel – odpovědný ministr republiky – výroku, jímž organizaci, dosahující dnes plného milionu příslušníků a sloužící jedině národu a státu, hrozí masami lidu, tj. právě těmi, jež tvoří základní kádr sokolské organizace.“ Kopecký ovšem dobře věděl, co říká – vedení ROH bylo pevně v rukou komunistické strany a jiné odborové a zájmové organizace byly likvidovány či postupně pohlcovány Ústřední radou odborů.

„Sokolstvo nešlo, nejde a nepůjde nikdy jinými cestami než cestami zákonnými, a proto i ve věci sokolských kin hledá nápravu cestou zákonnou, tj. prostřednictvím Národního shromáždění. Je proto nuceno, co nejdůrazněji odmítnouti ničím nepodložený, nevěcný a nespravedlivý útok pana ministra informací.“⁵³⁾

Zmatek do celé záležitosti vnášelo navíc svévolné používání pojmů. Kritické hlasy poukazyvaly vcelku správně na to, že „znárodniti lze něco, co nebylo národní, to se však nemůže týkat sokolských kin, která vždy vše, co ‚vydělala‘, obrátila ku prospěchu tělovýchovy, a tím i ku prospěchu celého národa i státu“⁵⁴⁾.

Jednoty stály na svém a ministerstvo nemělo pro další postup legální podklad. Jakákoliv legislativní snaha již podléhala demokratickému parlamentnímu postupu, ve kterém se nekomunistické strany konečně vzbouřily přinejmenším k rezistenci vůči nátlaku KSČ. Z tohoto úhlu je nutné chápat snahu ministra zastavit jakoukoliv jinou než vlastní iniciativu ještě před parlamentním prahem.

Ministr se proto uchýlil k dalšímu kroku – nabídl peníze. V dopise zaslaném ČOS 26. 9. 1947 označoval věc jako „zálohu na náhradu za zařízení kin dříve sokolských“. Nabídka zněla „ve snaze uspokojit před XI. všesokolským sletem materiální nároky Sokola“ na 25 milionů korun. Šlo o vyrovnání za „převzatá zařízení [...] aniž by ovšem princip státního vlastnictví nad veškerým filmovým majetkem byl dotčen“⁵⁵⁾.

Opět stejný postoj – ministerstvo se tvářilo, jako že zařízení převzalo (což nebyla pravda) a že provádí vlastní dekret (což rovněž neodpovídalo skutečnosti). Nesporné samozřejmě

53) *Prohlášení Čs. obce sokolské*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 32 – 33 (25. 8.), s. 459.

54) *Projev proti znárodnění sokolských kin*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 38 (30. 9.), s. 554.

55) *O sokolské biografii*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 40 (14. 10.), s. 579.

bylo vlastní obsazení kin – tento stav však žádné dokumenty nepodchycovaly. Záloha zněla na náhradní nároky 722 sokolských jednot a měla pokrýt jak strojní, tak ostatní zařízení kin. Tedy nikoliv budovy, ve kterých kina pracovala.

Sokolové odpověděli jasně – nabídku odmítli: „Sokolstvo [...] má tak neochvějnou důvěru ve svůj stát, že nehodlá předem žádných záloh přijímati, a to ani tehdy, kdyby se na dnešním stavu úpravy kin nic nezměnilo [...] vyčká s uspokojením svých nároků do vydání směrnic o náhradě [...] případně do definitivní úpravy této otázky.“⁵⁶⁾

Sokolští činitelé počítali s tím, že o kinech bude jednat ústavodárné Národní shromáždění, a nechtěli proto jeho rozhodnutí (pokládané za svrchované) předbíhat. Ke své smůle se zkrátka sokolové drželi zákonného postupu. Věřili, že stát je zákon a že spravedlivé řešení je jen otázkou času. Navíc správně namítali, že zařízení jsou majetkem jednot, nikoli Čs. obce sokolské. Ta byla sice zmocněna k jednání, ale nic více. Byla sice pořadatelkou sletu, ale jeho samofinancování pokládali sokolové za prestižní otázku a již z principu by od státu přímo žádnou částku nepřijali.

Podobnou nabídku udělal ministr Kopecký i Svazu DTJ. Zde nabízel milion korun jako zálohu za 25 dělnických kin. Opět s pokryteckou odvolávkou na směrnice, které ještě nebyly vydány (příčemž tento úkol mělo samo ministerstvo!). Rovněž předsednictvo DTJ nabídku odmítlo s odkazem na „čekání na zákonnou úpravu spravedlivou“.⁵⁷⁾

Vztahy mezi sokoly a vedoucími kin, dosazenými státní správou klesly na bod mrazu. Seběmenší stížnosti se vyřizovaly přes nadřízené orgány. (V Ostravě vedoucí kina zabral místnosti v sokolovně a nechtěl je jednotě vrátit k dalšímu pronájmu. Stížnost jednoty šla na ČOS, odtud na krajské ředitelství kin a zpět do Vítkovic.⁵⁸⁾) Zálohy za pronájmy byly vypláceny se zpožděními, někde vůbec.⁵⁹⁾

Další oběžník zplnomocněnce nařizoval v kinech nové soupisy majetku (ačkoliv ministr již v srpnu tvrdil, že majetek je odhadnut).⁶⁰⁾ Instrukce ČOS ho komentovaly tak, že ustanovení se netýká majetku, který neslouží výhradně k veřejnému promítání filmů. Jednotám bylo doporučeno, aby soupisy provedly, ale správě kin je nepředávaly.

Na druhé straně se začaly objevovat i články, ve kterých se autoři prezentovali jako dlouholetí sokolové, kteří nicméně nesouhlasí s postupem svého vedení. Operovalo se opět s výrazy „kapitalismus“ (s negativní konotací), „průlom do znárodnění“ atd.⁶¹⁾

Jeden z autorů dokonce argumentoval tím, kolik musel jako vedoucí kina vydávat volných lístků (ty *de facto* rozpočet nijak nezatěžovaly). Kolik však stál provoz s placenými zaměstnanci, to již neuváděl. (Rozpočty na mzdy a služné činily např. pro čtyři zaměstnance okolo dvou tisíc korun.)

V říjnu 1947 podnikla ČOS rozsáhlou dotazníkovou akci, zachycující poměry ve všech jednotách, spravujících biografy. Byl rozeslán dotazník ve kterém se zjišťovalo:

56) Tamtéž, přetisk listu MI ze dne 8. 10. 1947.

57) SÚA, f. „Svaz DTJČ“, kart. 31.

58) Komise pro biografy.

59) Tamtéž, viz stížnosti jednoty Sokol Klobouky, Sokol Votice.

60) Tamtéž, oběžník č. 38, instrukce od ČOS z 23. 12. 1947.

61) A. S. J., „Filmové noviny“ III, 1947, č. 45 (1. 11.), s. 2.

- jména sokolských vedoucích, kteří byli od 28. 8. 1945 nebo i dříve ze sokolských kin odstraněni a nahrazeni novými lidmi, kým a jak se to stalo,
- jména jednot, kde vedoucí měli být odstraněni, ale podařilo se je udržet a jak,
- ve kterých kinech byl odstraněn sokolský personál,
- ve kterých kinech jsou odváděny mzdy jednotě a v jaké výši.⁶²⁾

Z výsledků akce měla obec reálný podklad pro další jednání. VIII. valný sjezd ČOS v listopadu manifestačním způsobem schválil postup předsednictva. Jelikož v té době dospěl sokolský návrh do parlamentu, mohly se jednoty dobrovolně připojit k hromadným projevům, zasílaným Národnímu shromáždění, Ministerstvu informací, předsednictvům ČOS a žup.⁶³⁾ Učinily tak v hojné míře, odpovědí jim bylo opět jen mlčení.

Naopak pokusem ministerstva o získání nadvlády se stala na počátku února 1948 šířená výzva, aby jednoty požádaly o vyplacení zálohy na náhradu za převzatý inventář. To ve výši 3 % z tržby kina. Součástí předtištěné žádosti ale byla i klauzule o tom, že kino i jeho zařízení jednota předala. (Dosavadní předávací smlouvy nesly podpisy jen ze stran státních úředníků, byly tedy neplatné.) Navíc zde figurovala věta „toto zařízení přešlo dnem nabytí účinnosti dekretu do vlastnictví čs. státu a nemohou tedy býti žádané (!) platby pokládány za nájemné, ale za splátky náhrady § 2. odst. 3. dekretu.“

V té době se ale o osudech Sokola rozhodovalo už jinde. Únor uřadil veškeré tiskové debaty na téma kin. Vedení ČOS bylo reorganizováno, dosavadní zastánci samostatnosti odešli do ústraní nebo emigrovali. V kinech byly zakládány akční výbory, které prováděly okamžité personální změny, dosavadní sokolští vedoucí byli zbaveni svých funkcí, celé vedení obce bylo vyměněno, z nižších orgánů odešlo na 15 tisíc činovníků.

Dne 30. 4. 1948 státní správa zastavila jakékoliv platby ve prospěch knihovních vlastníků účelových budov sloužících výhradnímu provozu kin. Veškeré platby po 28. 8. 1945 složené na účty nájemného byly prohlášeny za splátky na účet náhradového řízení. Tím byla otázka náhrad definitivně „vyřešena“.

(Příklad za všechny: jednota v Českých Budějovicích tak přišla o nominální příjem asi 120 tisíc ročně. Takto jí byla odebrána budova v odhadní ceně půl milionu. V Kopřivnici přišla jednota o kino, dluhy za stavební práce ve výši 600 tisíc jí však zůstaly.⁶⁴⁾)

Všichni zaměstnanci kin byli prověřováni akčními výbory, které se řídily oficiálně oběžníkem ministerstva vnitra, který pravil že: „Nespolehlivost se nemusí projevovat jedine v trestných činech, nýbrž i v jinak trestně nezávadném postoji, jež je možno označit za neloyální. [...] Z tohoto stanoviska je nespolehlivý ten, který neprojevuje dostatečné pochopení pro nové lidově-demokratické uspořádání státu nebo jeho závazky vůči slovanským státům, svým postojem brzdil snahy a rozvoj tohoto uspořádání neb těchto závazků, neb dokonce projevoval myšlenky, příčí se těmto závazkům.“⁶⁵⁾

Po únoru byl také Sokol zařazen do systému jednotné tělovýchovy – a zbaven tak autonomie ideové i hospodářské, poněvadž se stal závislým na prostředcích poskytovaných státem.

62) Komise pro biografy, vrácené dotazníky a průvodní dopis ze 27. 10. 1947.

63) Tamtéž, předlohy pro rezoluce a opisy.

64) Tamtéž, dokumenty k oběma případům.

65) Tamtéž, oběžník MV ze 3. 3. 1948 ČB-3244-2-348-IV.

„Dohoda o náhradě“ byla uzavřena s novým vedením Sokola až na počátku roku 1950.⁶⁶⁾ Generální ředitel Oldřich Macháček se dohodl s starostou Josefem Truhlářem na vyrovnání „dle odhadu“. Kromě toho byla Sokolu poukázána údajně jistá částka „v uznání kulturně politického poslání sjednocené tělovýchovy“. O výši úhrad se již zprávy nezmiňují.

Dodejme jen, že přepisování v katastrech nemovitostí, tj. vlastnických práv, se táhlo do poloviny padesátých let. Tedy do doby, kdy byla kina opět rozdělována do regionální a místní správy.

Postup státních úřadů se, jak jsme měli možnost poznat, nevyznačoval přílišnými ohledy. I filmoví pracovníci zaujali k problému znárodnění majetku jednot jednoznačný postoj, podpořený hospodářskou kalkulací.⁶⁷⁾ Celá záležitost měla ovšem paralelu v jednání parlamentu o navržené právní úpravě, předložené Československou obcí sokolskou.

Další osudy „Sokolského“ návrhu zákona

V červnu byl, jak bylo popsáno v předchozí kapitole, dokončen návrh na nový filmový zákon, a začal tak, zprvu nenápadně, rozhodující střet o budoucí podobu zestátněné kinematografie.

Návrh byl rozeslán poslancům, u kterých se buď vědělo, že podporují „sokolskou myšlenku“, nebo vystupovali na obranu zájmů jednot již dříve. Ti využili svého práva na podávání iniciativních návrhů a pod vedením poslance JUDr. Antonína Hřebíka osnovu zákona předložili v červnu 1947 iniciativnímu výboru Ústavodárného národního shromáždění. Z pohledu pozdějšího vývoje udělali možná chybu, vzápětí přišly parlamentní prázdniny, a ministerstvo tak mělo dost času na protitah. Lépe řečeno protiofenzívu ve stylu osvědčených nátlakových metod.

Než se však pustíme do popisu boje o zákon, věnujme pozornost návrhu samotnému. Jde o dokument závažný. Obsahuje totiž ucelený návrh na uspořádání státní kinematografie, který by patrně měl, nebýt odporu ministerstva, šanci ke schválení. Na první pohled se může zdát, že šlo o jakýsi samostatný, čistě zájmový akt. Že sokolové si chtěli podržet své podniky. Realita však byla poněkud složitější. Pro začátek stačí vzít v úvahu, že struktura kinematografie, navrhovaná zákonem, se postupně, po mnohých reorganizacích, v podstatě naplnila, a to včetně kin, provozovaných nejen národními výbory, ale i organizacemi.

Návrh nebyl v žádném případě „útokem na znárodnění“. Hned ve svém prvním paragrafu, první části označené jako Rozsah oprávnění příslušejících států v oblasti filmu stanovil:

66) Viz *Dohoda o náhradě za převzatá kina t. jednot.* „Kino“ 5, 1950, č. 6, s. 1.

67) „Byla absolutní jednota v tom, že jestliže má hospodářsky a umělecky český film existovat, musí mít ekonomickou základnu v kinech, čili že musí být znárodněn jako kina, tak výroba a všechny prostředky, které k výrobě a její exploataci vedou. V tom byla absolutní jednota. Tady jsme měli přesné propočty, že nejsme s to být soběstační, pokud nebudeme mít všechny příjmy.“ Viz Elmar Kloš, *Jak byl znárodněn Čs. film (I)*. „Film a doba“ 11, 1965, č. 2, s. 76n.

„Ustanovení § 1 dekretu pres. republiky ze dne 11. srpna 1945 č. 50 Sb., o opatřeních v oblasti filmu (dále jen dekret) se nevztahuje také na:

1. podniky sloužící veřejnému promítání filmu, které dne 28. srpna 1945 náležely českým nebo slovenským korporacím tělovýchovným, charitativním nebo národním anebo byly těmito korporacemi provozovány nebo stran kterých přísluší takovým korporacím nárok podle zákona č. 128/46 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících;

2. podniky, které vláda ve zvlášť odůvodněných případech na návrh ministerstva informací, učiněných podle návrhů Československé filmové rady, na Slovensku též po vyjádření pověřence informací, vyjme z rozsahu dekretu;

3. filmovou činnost v rámci ministerstva školství a osvěty.⁶⁸⁾

Platnost dekretu se tedy nerušila, jen doplňovala a zpřesňovala. Novela tak přesně navazovala na vládní nařízení z 16. 6. 1946, ukládající ministru informací vypracování podobné osnovy a vymezující jí zásadami oddílu II. dekretu č. 100/45 (týkal se vyměření náhrad za převzaté podniky u subjektů, sloužícím veřejným účelům).

Následovala část, ke které se nejvíc obracely protesty ze strany ministerstva:

„§ 2 (1) Odchylnou od § 1 dekretu může býti uděleno:

1. tělovýchovným organizacím povolení k výrobě filmů, sloužících výhradně tělesné výchově, a k půjčování těchto filmů členským organizacím za účelem školení příslušníků;
2. korporacím uvedeným v § 1, č. 1, povolení provozovati ve vlastní režii podniky, sloužící veřejnému promítání filmů.

(2) Povolení uděluje ministr informací na návrh Československé filmové rady, na Slovensku též po vyjádření pověřence informací. Vládním nařízením mohou býti stanoveny podrobnosti o podmínkách, za kterých lze povolení udělit.

Sokol stejně půjčování filmů v rámci organizace provozoval, tato činnost byla převedena na státní film až v roce 1953 – 1954. Ministerstvu dával pak druhý odstavec plnou moc k výběru organizací, nijak tedy nesnižoval jeho pravomoci v řízení oboru, jak tvrdili odpůrci zákona.

„§ 3 (1) Ustanovení § 2 odst. 1 dekretu platí také o veškerém majetku na Slovensku.

(2) Nesplnil-li provozovatel podniku, na který se vztahuje § 1 dekretu, dosud povinnost uloženou mu v § 2 odst. 1 dekretu, uloží mu tuto povinnost ministerstvo informací; jeho rozhodnutí je vykonatelné soudní nebo správní exekucí.“

Byla upravena platnost zákona i pro oblast Slovenska, což byla další z věcí, vytýkaná dekretu č. 50. Ministerstvu byla dokonce dána možnost přebírat majetky soudní cestou, jeho pravomoc by se tak ve výsledku posílila! Bylo předpokládáno zřízení národních podniků, na dobu přechodnou měl závazky převzít stát:

„§ 4 (4) Dokud nebudou zřízeny národní podniky podle § 8 a násl., vztahují se ustanovení předchozích odstavců a jejich právech a závazcích přiměřeně pro stát. Po zřízení národních podniků ručí stát nadále jen za závazky, které vznikly v době mezi dnem

68) ÚNS, tisk č. 815, Návrh poslanců Dr. Hřebíka, Dr. Bláhy, Charváta, Žiaka, Beneše, Dr. Štefánika, Dr. Šípa, Dr. Chytila, Dr. Hobzy a druhů (podepsáno 64 poslanci) na vydání zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu, 24. 9. 1947.

rozhodným podle odstavce 1 a dnem zřízení národního podniku, a to i když dojde k vy-
pořádání podle odstavce 2. Zajištění závazků zůstává nedotčeno.“

Po zřízení podniků by totiž veškeré závazky přešly na ně, a stát by tak byl oddělen od fil-
mového hospodaření. Tak by byla splněna podmínka, vehementně prosazovaná odborní-
ky, aby výtěžky z exploatace filmů plynuly zpět do domácí výroby. (Kina sice mohla být
samostatná, ale půjčovna, a tedy i půjčovné, by připadlo oboru, nehledě na nerentabil-
nost většiny podniků.)

Podniky spravující celý obor měly být zřízeny čtyři:

1. Československé filmové ateliery a laboratoře, národní podnik v Praze,
2. Československá výroba filmů, národní podnik v Praze,
3. Československý obchod s filmy, národní podnik,
4. Československé kinematografické podniky, nár. podnik.

Měly být majetkem státu s postavením právnických osob a vedeny podle zásad obchod-
ního podnikání. Paragraf 13 pamatoval dokonce na – dnes bychom řekli, „střet zájmů“ –
když stanovil, že: „Člen představenstva národního podniku nesmí provozovati jiný výdě-
lečný podnik, ani nesmí vykonávat funkci nebo činnost, která je v rozporu se zájmy ná-
rodního podniku a filmového podnikání vůbec.“

K ústřednímu vedení všech podniků měla být zřízena tzv. Československá filmová rada
s úkoly:

- „1. dozírat na veškerou činnost v oblasti filmu po stránce kulturně politické,
2. pečovat o uměleckou hodnotu vyráběných filmů a dozírat na uměleckou hodnotu fil-
mů dovážených,
3. určovat zásady pro plánování v oblasti filmu,
4. stanoviti směrnice pro dovoz a vývoz filmů,
5. stanoviti směrnice pro zakládání, provoz a rušení filmových podniků a pro výkon čin-
nosti filmových pracovníků,
6. usměrňovati činnost národních podniků k povznesení filmového podnikání,
7. pečovat o hladkou spolupráci národních podniků a vyrovnávati jejich zájmy,
8. spolupůsobiti při dozoru na hospodaření národních podniků,
9. podávati posudky a návrhy ve věcech f. národních podniků a vůbec v oblasti filmu,
zejména při udílení povolení podle § 2, odst. 2 a při rozhodování podle § 1, č. 1, § 8,
odst. 2, § 10 a § 16, odst. 1,
10. jmenovati členy (náhradníky) představenstva národních podniků a přijímati jejich
slib,
11. jmenovati generálního sekretáře Čs. filmové rady.“

Šlo v podstatě o centrální správu, jakou prosazovali zástupci filmu, patrně neprůchodný
byl ale § 22, stanovící:

„(1) Československá filmová rada se skládá z předsedy, tří místopředsedů, 20 dalších
členů a 20 náhradníků.

(2) Předsedu, místopředsedu, 20 členů a jejich náhradníky jmenuje a odvolává vláda.
Složení Čs. filmové rady musí odpovídati politickému složení Národního shromáždění.

(3) Funkční období členů trvá 4 roky; po projití funkčního období mohou svou funkci
vykonávat dále, pokud nebudou jmenováni noví funkcionáři. Opětné jmenování se
dopouští.“

Druhý odstavec by sice komunistickému vedení zajišťoval v radě rozhodující pozici, jenže proč by na takovou úpravu ministr přistupoval, měl-li v rukou rozhodovací moc celou, byť závislou na jediném provizorním paragrafu?

K návrhu byla připojena důvodová zpráva, vysvětlující situaci velmi pregnantně: „Tato úprava (dekret) nemůže být uznána za vyhovující. Zejména se pocituje těžce, že si stát vyhradil i právo na biografy tělovýchovných, charitativních a národních organizací. Uvedené organizace jsou připraveny o významný zdroj příjmů, jichž dosahovaly, protože práci z největší části obstarávali členové dobrovolně a zadarmo, kdežto stát musí funkce platit a režie takových podniků je pro stát těžkým břemenem. Organizacím tělovýchovným to působí potíže i potud, že provoz biografů zabírá pro sebe potřebné místnosti (tělocvičny atd.) větší měrou, než tomu bývalo dříve, a tím ve prospěch kin odsunuje do pozadí se složka tělovýchovná, jistě na škodu zdraví lidu a jeho branné výchovy. [...] Stejně jde příliš daleko, jestliže i školský film je podřízen dekretu a nemá mít podobné postavení jako filmová činnost v rámci MNO.“⁶⁹⁾

Pamatováno bylo i na případy, kdy byly podniky přebrány státní správou jen fakticky, i na možné hrazení náhrad fondovými dluhopisy, aby nebyl zatěžován rozpočet ani státní, ani podnikový.

Nastalo krátké ticho před bouří. Na druhém mezinárodním filmovém festivalu v Mariánských Lázních byl závěrečný projev Václava Kopeckého očekáván jako významný okamžik, určující směr dalšího vývoje oboru.

Ministr odpověděl: „Útoky nepřátel znárodněného filmu“, nejvíce jsou vinni „zarytí odpůrci na půdě ÚNS, poslanci Lesák a Charvát...“ Ve své řeči k druhému výročí znárodnění mluvil o úspěších státního filmu, jejichž jedinou brzdou je „rozdílnost návštěvy na amerických a sovětských a nových českých filmech“. O příčinách měl však jasno: je to „organizovaný odpor vlivů, organizovaná nevraživost“. Menší návštěvnost v kinech se tak stala dílem div ne spiknutí: „byli jsme ustoupeni z pozice zaujaté k sovětské filmové tvorbě...“⁷⁰⁾ (Rozuměj tlakem nevyspělého diváka, majícího v oblibě americký kýč a manipulovaného k tomu nezodpovědnou kritikou.)

Vyjádřil se také k otázce vstupného do kin, od 4. 7. 1946 podstatně zvýšeného. Vyzdvihl, že filmová ekonomika funguje bez dotací ze strany státu. Filmaři sami navrhovali údajně zvýšení o 25 %, až předsednictvo vlády schválilo jednomyslně zvýšení o 50 %. Stát prý na filmu vždy prodělával, to se však nyní změnilo. Oproti předválečným subvencím soukromým výrobcům ve výši až 80 milionů korun je film „vysoce ziskový“.⁷¹⁾ (Realita byla opět jiná – předválečné subvence plynuly z registračních poplatků, hrazených dovozci, tj. nešlo o peníze ze státního rozpočtu.)

Dalším krokem ministerstva bylo vydání brožury *Znárodněný film a pokusy o jeho „odnárodnění“* v Čs. filmovém nakladatelství. Již sám název implikoval představu, že se kdosi snaží film „odnárodnit“, tedy jaksi odtrhnout od národa, dát do rukou někomu cizímu. Co je v přítomné době národa (nikoli státu), má přijít do rukou „nenárodních“.

69) Ministerstvo národní obrany, spolu s amatérským filmem jediné výjimky ze státního monopolu k produkci a promítání, zakotvené již v dekretu. Viz ÚNS, tisk č. 815, část Důvodová zpráva.

70) V. K o p e c k ý, *Myšlenkou a prací...*, s.12.

71) Tamtéž, s. 13.

Vidíme, jak již výběrem názvu byl problém posunut do roviny zásadního sporu. Výraz „odnárodnění“ nebyl zvolen náhodně – jde o symbol s konotacemi zápornými (odcizení se národu), nehledě na to, že opozice znárodnění – od-národnění je uměle vytvořena.⁷²⁾

Svazek⁷³⁾ obsahoval výňatek z citované srpnové řeči ministra Kopeckého, pasáž týkající se sokolských kin, na kterou potom navazovala předmluva o „smělém útoku na podstatu znárodnění“. V rámci bojovné terminologie volala po „odražení“ takových „snah“, po jejich rázném odmítnutí.

Jako další následoval, pod titulkem Předsednictvo ČOS si připravilo pro ÚNS, text návrhu zákona i s připojenou důvodovou zprávou, označenou jako „zpráva Československé obce sokolské“. Iniciativa tím byla uvedena jako výlučná akce Sokola a fakt, že na návrhu se podílely i organizace další (a tedy že nespokojených je více než hrstka), byl zamlčen.

Následovala pátá kapitolka pod názvem Líc a rub navrhovaného zákona. O líci se čtenář nedozvěděl nic, zato rubu bylo věnováno osm stran. Kritika vycházela z předpokladu, že družstva, která měla biografy provozovat, sledují jen hmotný prospěch, což bylo odvozeno z jejich účelu daného literou zákona. Tyto instituce měly jen „podporovat výdělek nebo hospodářství svých členů“. Z toho bylo pak odvozeno, že veškeré korporace tělovýchovné, charitativní a jiné nemají „žádný vztah ke státu“. „Ve vztahu ke státu v důsledku ustanovení o koncesi a dovozu, dle spolkového zákona“ byly veškeré spolky prohlášeny za „pouhé soukromníky v porovnání se státem a znárodněním.“⁷⁴⁾ Neznámý autor argumentoval zněním zákonů, podle kterých odvozoval samotnou náplň činnosti organizací, svazy s celkovým počtem členů přes jeden a půl milionu byly tak prohlášeny za sdružení, chránící zájmy „jen“ svých členů. Nehledě na prapodivnou a nic neříkající formulaci „v porovnání se státem“, by podle stejného induktivního⁷⁵⁾ přístupu byla podobně komerční společnosti i ČEFIS, podle zákona navíc vůbec neexistující! Nerenatabilita malých kin se dala ovšem jen těžko popřít, stejně jako jejich závislost na dobrovolné a bezplatné správě, a tak pisatel navrhoval členům jednot, aby z titulu „služby lidu“ věnovali svou práci kinům zdarma. Půl strany poté, co je označil za členy výdělečných spolků!

Na podporu takového požadavku komentář říkal, že film byl zestátněn proto, aby „sám sebou, svou vlastní podstatou sloužil lidu. A to lidu všemu“⁷⁶⁾. Navrhované zřízení několika národních podniků údajně znamenalo „přímé hospodářské zruinování“. Oddělení výroby od distribuce bylo striktně odmítnuto, jako důvod se uvádělo nutné financování domácí výroby výtěžky z promítání cizích titulů. (To však návrh zákona nerušil, instituce jediné státní půjčovny měla zůstat zachována – námitka byla proto bezpředmětná.)

72) Dá se zde pozorovat, kromě utilitárního použití výrazů resp. jejich širších vazeb, i pomalý nástup nového výraziva, newspeaku, používaného ve veřejných projevech. Příkladně: „vylikvidovat“ (problém, např. Němců, prezident Beneš), „vícepráce“ (přesčasová práce, V. Kopecký).

73) *Znárodněný film a pokusy o jeho „odnárodnění“*. Čs. filmové nakladatelství, Praha 1947.

74) Tamtéž, s. 37.

75) Což se dá pokládat za nesmyslné kladení rovnítka mezi zákon, vymezující jen statut spolků a náplň jejich činnosti.

76) *Znárodněný film...*, s. 39.

Nutnost státní správy kin odůvodňoval autor textu, v dalším oddíle nadepsaném Minulost kin dříve sokolských⁷⁷⁾, tím, že ze 732 sokolských kin bylo údajně pasivních jen 74, zrušeno bylo 10 a ostatní převáděna na 16mm formát. Průměrná režie dosahovala 20 % při 7 % nájemného. Z čísel samotných tedy vyplývá, že provoz téměř poloviny všech kin širokého formátu byl pro státní správu nerentabilní – jen na mzdách bylo vyplaceno 30 – 35 milionů korun.

K protestu proti novelizaci dekretu se v brožůře připojily také odborné svazy: podniková rada ČEFISu psala o aktu, který jde „proti duchu naší národní a sociální revoluce a proti pokroku, jehož obhájcem je ROH“, o „ohrožení sociálního míru a pokojného vývoje nejen ve filmu, ale i v celém státě“, a opět se opakoval požadavek, aby návrh nejen byl zamítnut, ale vůbec se ve sněmovně neprojednával. Šlo prý o zneužití Sokola pro zájmy soukromníků (evidentní nesmysl, mělo-li ministerstvo právo nejvyššího arbitra). Jako celek protestoval i 22. svaz ROH, tj. zaměstnanci umělecké a kulturní služby.⁷⁸⁾

Správa kin nelenila a rozeslala padesátistránkovou brožuru všem biografům, tak zatvrzele trvajícím na svém odporu (mohli bychom říci na dodržení zákonného postupu). Sokolové se nařčením bránili, zvláště obviňování ze ziskovosti, zájmů protilidových a dokonce protistátních. Jednota Sokolská v Počátkách dokonce knihu projednala ve výboru a správě kin ji vrátila „protože se neztotožňuje zejména s textem na str. 11“. Stěžovala si současně, že rozsah provozu kina se má řídit stavem roku 1938, tedy hrát se má třikrát týdně, ve skutečnosti je ale kino v provozu šestkrát atd.⁷⁹⁾ Takový projev však byl ojedinělý a neměl žádnou publicitu. Na druhé straně se k odporu vůči návrhu připojil i odborný tisk. Jaroslav Brož psal ve Filmových novinách o zestátnění jako o „základním předpokladu hospodářského i kulturního rozvoje“.⁸⁰⁾ To je nyní ohroženo návrhem zákona (předpokládalo se snad jeho schválení?), přičemž „prosperitu zajišťuje jen jednotný nedílný národní podnik“. Protestovali i zaměstnanci ateliérů, citovali presidenta Beneše: „[Film] musí tvořit nedílný celek a je proto nutno jej jednotně organizovat, řídit a spravovat.“ Sokolská akce byla označena za „útok na košický [vládní] program“, vlada vyzývána, aby nepřipustila jednání „o tom, co je zpátečnické a protinárodní“.⁸¹⁾

Plenární schůze ÚRO 16. října vydala prohlášení, ve kterém hrozila „využitím všech prostředků, které má ROH po ruce k obraně postátněného filmu jako nedílného celku“.⁸²⁾

Další rezoluci vydala i podniková rada zpravodajského filmu – trvala na dekretu.⁸³⁾ Jiný hlas vytýkal Sokolu překvapivě i nedemokratičnost – když chtějí vrátit kina jen do rukou jednot – a odvolával se na jejich morální zásady, úctu k ideálům a loajalitu k státu.⁸⁴⁾

Návrh zákona byl mezitím 30. října schválen iniciativním výborem Národního shromáždění a přikázán výborům legislativnímu, rozpočtovému, brannostnímu a informačnímu k dalšímu projednání.

77) Tamtéž, s. 44.

78) Tamtéž, s. 49.

79) Přetisk dopisu: *Správě státních kin*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 42 (28. 10.), s. 614.

80) Jaroslav Brož, *O smyslu znárodnění diskutovat nebudeme!* „Filmové noviny“ 1, 1947, č. 39 (27. 9.), s. 1.

81) *Zaměstnanci ateliérů pro nedílné filmové podnikání*. „Filmové noviny“ 1, 1947, č. 39 (27. 9.), s. 4.

82) Tamtéž.

83) *Dekrety presidenta republiky platí!* „Filmové noviny“ 1, 1947, č. 41 (11. 9.), s. 4.

84) Václav Kaiser, *Ni zisk-ni slávu*. Tamtéž.

Dne 6. 11. 1947 proslovil Václav Kopecký v informačním výboru obsáhlé expozé, které celou záležitost shrnulo, objasnilo stanovisko ministerstva jako vedoucího orgánu a definitivně udalo i směr stranické politiky KSČ v tomto směru.⁸⁵⁾ (Celý text ministrova vystoupení na parlamentní půdě je předmětem následující edice.) Jak se dalo očekávat, ministr nejenže z nekompromisního postoje neustoupil, ale snažil se celou kauzu podat jako výpad proti bohubilé práci svého úřadu a vyslovil i několik skrytých výhrůžek na adresu ČOS. Zatímco patrně jediní, kteří měli možnost něco změnit, poslanci nekomunistických stran v Národním shromáždění se rozhodli jen k verbálním výpadům proti ministerstvu informací, Kopeckého expozé bylo opět promptně vydáno tiskem a rozšiřováno ministerskými a filmovými orgány.

Když přišlo další projednávání rozpočtu, tentokrát na rok 1948, poslanec Lesák se nechal slyšet, že ministerstvo informací nepovažují lidovečtí poslanci za nezbytné a že by jeho funkce mohlo převzít ministerstvo školství a předsednictvo vlády. Existuje-li už, požadoval od něj, aby sloužilo „nejen jedině složce národa a jedné politické ideologii“. Kritizoval zejména personální politiku: „[...] a jsou to zejména staří osvědčení pracovníci a filmoví odborníci, kteří stále žijí v neklidu a nejistotě, neboť vidí, že nejsou hodnoceni podle svých odborných zkušeností a vědomostí, nýbrž především podle politické legitimace.“⁸⁶⁾ Je pravda, že si kromě KSČ stěžovaly všechny strany na persekuci svých příslušníků. Dělo se tak v ovzduší, kde téměř každý byl členem některé strany, a spory se s postupujícím časem skutečně řešily na úrovni stran. Lesák požadoval odstranění ředitelství ČEFISu a ustavení filmové rady, ve které by zasedli zástupci všech politických stran.

Na požadavek zrušení ministerstva se ozval komunistický poslanec Jura Sosnar. Obvinil kritiky ze zaujatosti, nepřátelského postoje k umělcům, napadl ministerstvo školství a spravedlnosti a dotkl se i postoje příslušníků jiných stran, kteří „jdou tak daleko, že jsou u vytržení nad slabomyslnými výtvoři západního filmu, ať se jmenuje *Modelka*, *Gilda* nebo *Bellita*, a nevidí a bagatelizují *Sirénu*, která dostala sedm mezinárodních cen, která dostala světovou cenu v Benátkách, nevidí úspěchy našeho filmu jenom proto, že jsou v něm komunisté a že ti komunisté to dělají dobře“. Vyslovil podezření, že vše je plánováno: články o deficitním hospodaření, lidé kteří sabotují filmovou výrobu, záměrně překračují rozpočty filmů, aby pak poslanci mohli interpelovat ministra informací. „Myslím že je tu podezření ze spojitých nádob; na jedné straně se překračují [rozpočty] a na druhé se z toho dělá velký kravál.“ O návrhu prohlásil, že mluví „jen o otázce výdělečného podniku“, jednotlivci prý chtějí zneužít sokolského bratrství. Opakoval ministrova slova o „jablku sváru“ právě v době před sletem a obvinil celou akci z krytí soukromých zájmů. Tirádu zakončil slovy, která jako by předznamenávala příští argumentaci: „Ti nenávistní kritikové, kteří nic českého už dnes neuznávají, kteří ve své nenávisti jdou i proti vlastnímu národu a kteří z příkazu zahraniční reakce a z příkazu zahraničních paličů války bojují nejen proti komunistům, nýbrž proti celé řadě kulturních a jiných pracovníků tohoto státu, by se měli smířit s tím, že na těchto věcech a tomto vývoji se nedá nic změnit.“⁸⁷⁾

85) Archiv PSP ČR, *Exposé ministra informací V. K. v informačním výboru ÚNS 6. listopadu 1947*, 14. schůze výboru; reference též „Filmové noviny“ 1, 1947, č. 46 (15. 11.), s. 4 – 6.

86) ÚNS, 86. schůze, 12. 12. 1947, poslanec Lesák.

87) ÚNS, 87. schůze, 16. 12. 1947, poslanec Sosnar.

Lesák se hájil. Bránil režiséra Františka Čápa, že sice jeden jeho film stál přes jedenáct milionů, ale připomínal také MUŽE BEZ KŘÍDEL, kteří byli oceněni i v Sovětském svazu. „Bylo by zajímavé slyšet z úst pana kolegy Sosnara, kteří to byli režiséři, kteří vyrobili [...] řadu filmů nikoliv za 11 a půl milionu Kčs, ale za 14, 16, až 21 milionů, na nichž se prodělalo daleko více, než na tomto jediném výrobku národně socialistického režiséra, přičemž druhý národní socialista vyrábí filmy hluboko pod průměrem 7 a půl milionu korun, vypočteným na jeden hraný celovečerní film, a přičemž na jeho výrobcích vydělává čs. filmové podnikání velké částky.“⁸⁸⁾

Na Sosnarův proslov reagoval i poslanec Dr. František Bláha (nár. socialista). Jako místostarosta ČOS se ohrazoval proti tvrzení, že vůdcové Sokola jsou v rozporu se sokolskou organizací a členstvem, kterému prý navíc nerozumějí. Odmítl, že by dělali nějakou jinou, stranickou politiku. Odkazoval všechny, kdo mluvili o rozdělení sokolstva na valný sjezd, na kterém „800 delegátů více než milionu sokolských příslušníků, bez rozdílu politického vyznání (!), včetně našich bratrů a sester, členů komunistické strany, se v této otázce manifestačně postavilo za náš požadavek“.⁸⁹⁾ Diskriminaci mezi sokoly označil za nebezpečnou, dokazoval, jak činovníci si musí „své ostruhy vysloužit od píky“ cílevědomou a dlouholetou činností. Dělení organizace předvedl jako věc škodlivou, která oslabuje i politické strany. A vytáhl vůči komunistickému poslanci vysoký trumf (nebo si to alespoň myslel): „Pan poslanec se patrně zapomněl informovat o tom, jaký docela odlišný názor má na tyto a sokolské otázky vůbec ministerský předseda, bratr Klement Gottwald, u něhož jsme právě včera byli [tj. 15. prosince] a taky s ním rozprávěli o otázce sokolských biografů.“⁹⁰⁾

Návrh zákona se nedá prý považovat za „průlom do znárodňování“ protože „tam jde pouze o distribuci, tak jako v družstvech, konsumech, hokynářstvích, obchodech, v kterýchkoliv jiných podnicích, u nichž nikoho nenapadá, aby je chtěl zestátnovat a znárodňovat“. Bezděky se tak dotkl jednoho z tragických momentů celé diskuse – sokolové vycházeli z předpokladu, že komunističtí zástupci budou konat to, co proklamují. A KSČ se v té době tvářila, že k dalšímu znárodňování nedojde, že strana podporuje drobné živnostníky atd.

Naivně (z dnešního pohledu) argumentoval, že přece „dobročinná kina jsou typickým a nejkrásnějším projevem socialistického, veřejně užitečného družstevnictví“. Snahu po kompletním znárodnění vysvětloval jako „pochopitelný zájem“ podnikové rady znárodněného filmu, poněvadž „z dříve nezištné práce [...] má dnes slušný počet lidí docela pěknou existenci“.⁹¹⁾

K podpoře návrhu se přihlásil na konec rozpravy za Demokratickou stranu poslanec Daxner. Odhadl patrně přesně jednání ministerstva, když řekl, že nevidí žádné kroky ministerstva směřující k vyřešení problému zestátnění. Nabídku na finanční zálohu, kterou se ministerstvo tolik ohánělo, označil za výsledek energického a silného postoje ČOS,

88) Tamtéž, poslanec Lesák.

89) Tamtéž, poslanec Bláha, viz též *Sněmovna projednává otázku biografů*. „Sokolský věstník“ 45, 1947, č. 50 (30. 12.), s. 742n.

90) ÚNS, 87. schůze, 16. 12. 1947, poslanec Bláha.

91) Tamtéž.

a dokazoval, že menším organizacím nebylo nabídnuto nic. Na straně ministerstva spatřoval neochotu cokoliv řešit, což dokládá stále ještě nevydanými náhradovými směrnici.⁹²⁾

O návrhu zákona se mělo mluvit na dalších schůzích, nebyl tedy zcela potlačen, jak si přál ministr informací. Na pořad jednání vlády se ale nedostal, a únorová krize překryla všechny „podružné“ věci záležitostmi vážnějšími.

Zbývá se ptát, co vlastně bylo podstatou sporu o provozování biografů. Viděli jsme, že z ekonomického hlediska by stát na spravování kin organizacemi získal, a s ním i filmová výroba. Přesto právě filmoví pracovníci požadovali striktně vlastnictví kin a jejich spojení s výrobou v jeden celek. I zde se argumentovalo stránkou finanční. Příznějme, z obou stran někdy zaznívaly cifry více než neopodstatněné. Takovým přístupem proslul zejména ministr Kopecký, mluvící často o „stamilionech zisků soukromníků“, „zlatých dolech pro kapitalisty“ a podobně. Na straně druhé i opoziční strana často evidentně přeháněla a snažila se z maličností vytlouci, co se dalo.⁹³⁾ Racionálním, avšak příznačně jen velmi málo uplatňovaným argumentem byl zájem státu na kulturní úrovni uváděných filmových děl. Z řad kulturních pracovníků se ozývaly hlasy po výchově lidu, přičemž se upozorňovalo na to, že vzdělávání narazí na jistý odpor, myšlení, že „bolí“, a k prosazení vyšší úrovně je proto nutné vlastnit i poslední články filmové distribuce.

Návrh zákona ale ve své definitivní podobě eliminoval možnost existence půjčovny jiné než státní. Argument ohrožení kulturních zájmů státu se tak jeví jako zástupný. Co bylo tedy motivem jednání?

Na straně sokolů a dalších organizací je věc jasná: byla jim zabavena kina, majetek, který pracně nashromáždili a který jim sloužil k samofinancování jednot. Zdá se, že daleko více jim ale vadil přístup správy kin – co nejvíce představení kvůli rentabilitě a mnohde povýšenecký způsob jednání zástupců státu. Právě toho státu, jež sokolové ctili jako nejvyšší autoritu.

Ne tak jasné jsou motivy ministerstva a jeho úředníků a také odborných zaměstnanců. U filmařů samých převládal názor, že k pozvednutí úrovně domácího filmu jsou nutné zpětné investice všech peněz, vybraných v kinech. Ještě po dvaceti letech (v anketě Filmu a doby 1965) pokládali všichni dotázaní za chybu, když byla kina v roce 1954 rozdělována do majetku a správy organizací, i přes to, že se tak dělo z čistě ekonomických důvodů.⁹⁴⁾

92) Tamtéž.

93) Poslanec Lesák ve Svobodném slově mluvil o miliardách deficitu, Charvát v Lidové demokracii o stamilionech, články měly titulky jako: Teror na Barrandově, Ve filmu to praští, Filmové gestapo, Katastrofální schodky, Dejte film pod kuratelu, Nikola Šuhaj defraudant atd.

94) Čs. film měl podle rozpočtu hradit v roce 1954 všechny své výdaje a navíc odvést státní pokladně 15 mil. 65 tisíc korun. Proto byla provedena reorganizace, v prvním čtvrtletí bylo 800 – 1000 kin předáno do rukou dobrovolných organizací (v menších místech), Osvětovým besedám, skupinám ROH a konečně Sokolu. Kina byla dána do majetku těchto sdružení, vlastní náklady čs. filmu tak poklesly o udávaných 16 mil. ročně. Projektoři přitom zůstávaly majetkem ČSF. V důsledku místních správ se předpokládala i vyšší návštěvnost.

V oblasti výroby byly zřízeny tři samostatné „chozrasčotní“ jednotky – výroba, distribuce a filmový průmysl, řízené centrálně Hlavní správou ministerstva kultury. Filmová výroba byla tak odpojena od distribuce, přičemž vše se dělo na základě vládního nařízení z 15. 9. 1953.

Viz Archiv PSP ČR, Národní shromáždění I., Výbor kulturní, 4. 2. 1954.

Ministr Kopecký na otázku kin zprvu neměl vyhraněný názor. Těsně po revoluci dokonce hájil systém vlastnictví kin organizacemi a politickými stranami (tento model byl uplatněn např. v Maďarsku). Pak ho filmaři přesvědčili o nutnosti centralizace, avšak při jednáních o podobě dekretu právě on navrhl kompromis mezi státním a soukromým vlastnictvím kin a formou správy Národními výbory. V letech následujících hájil koncepci celkové centralizace a od roku 1954 ministerstvo biografy opět decentralizovalo.

Mělo tedy ministerstvo informací nějakou koncepci, cíl v oblasti kin? Nepochybně ano, ministr v podstatě realizoval kulturní politiku své strany – KSČ. A v otázce správních se shodoval záměr stranický s požadavky filmařů. Komunistům šlo především o vliv na kinematografii jako médium, umělecký prostředek, který musí stát v linii stranické kulturní politiky. Cestu, jakou se tak stane, bylo možno vždy přizpůsobovat konkrétní situaci. Jestliže politické jednání vyžadovalo taktický ústupek, byl učiněn. Když přišel vhod postoj nekompromisní – ministr neustoupil ani o milimetr, byť by šlo o sebevícе oprávněné nároky.

Jinými slovy: jestliže umělcům šlo o vytvoření samosprávy a ekonomickou soběstačnost, zájem ministerstva bylo ovládnutí filmu jako prostředku kulturního (a jistě i politického) působení na celý národ. Jestliže chtěli komunisté vybudovat novou kulturu, film v ní nemohl scházet. Obor byl postupně centralizován, do filmové správy byli dosazeni lidé, prosazující vůli ministerstva (a přeneseně pak komunistické strany). V době před únorem šlo pochopitelně také o boj mezi stranami. Nekomunističtí politici si záhy uvědomili sílu prostředku, kterého se komunisté chopili, a snažili se posílit svůj vliv v něm. Šlo to však těžko, byli vázáni společným programem Národní fronty, který v podstatě určovali komunisté a který jim nedával mnoho možností, jak se odlišit. Až na výjimky neměli také přímý přístup do odborných kruhů, ministr Kopecký se bránil jakýmkoliv zásahům do své kompetence. V podstatě jedinou organizovanou skupinou občanů, kteří protestovali proti postupu ministerstva informací přímo, se tak stali sokolové.

Spor se Čs. sokolskou obcí nebyl jen střetem o materiální podstatu kinematografie, ale sporem hlubším. Sokolové, orelské jednoty a dělnické spolky představovaly struktury, zakládající předválečný republikánský model nejen státní, ale i kulturní. Tedy spolky, vznikající na společném zájmu a myšlence, na základě svobody sdružování a pluralitě názorů jako něčeho samozřejmého. Zvláště sokolové pak představovali sdružení, rozvíjející nejen kulturu těla, ale i ducha. A zde je pravděpodobně možné nalézt důvod, proč byli od počátku, přes všechny zastírací manévry, považováni za opoziční sílu vůči nastupujícímu režimu. Z podobného důvodu, z jakého byli sokolští činovníci zavíráni již za protektorátu – představovali organizovanou, vpravdě národní sílu, vzpírající se ovládnutí, s jasným morálním základem, založeným na práci a svobodné volbě. Jejich činnost představovala navíc snahy, vedené ideou postupného vzdělávání lidu, osvětou prováděnou nejen provozem biografů, ale také ochotnickými divadly, přednáškami a jinými kulturními akcemi. Hnutí bylo založeno na osobní iniciativě, uplatněné v rámci a pro dobro celku. „Jedinec nic a celek vše“, nikoliv však v tom smyslu, že jedinec sám by byl nikým.

Jaký byl postoj komunistů k osvětě, vyjádřil jasně Ivan Olbracht: „Heslo ‚osvětou k svobodě‘ bylo u nás dobře známo a často se ho i používalo. Ale my jsme k němu nikdy důvěru neměli, viděli jsme v něm marný pokus stavět dům od střechy, v nejlepších případech

uzounké východisko z nouze, jímž sice tu a tam mohou projít jednotlivci, ale které má pro široké lidové vrstvy cenu velmi malou.“⁹⁵⁾

Sokol a podobné organizace, nemluvě již o katolickém Orlu nebo Charitě, představovaly pro nastupující komunistickou ideologii jasného protivníka, spolu s původními socialistickými hnutími, vzápětí označenými za „sociálfašisty“.

Spory mezi jednotami a státní institucí, ovládanou jedinou politickou stranou, lze z tohoto hlediska chápat jako útok na spolkovou podstatu národního života a kultury vůbec. Střet se tak posouvá z oblasti kulturní do oblasti politické, kde měli komunisté rozhodující slovo. Při úvaze o motivech jednání lidí v tehdejší situaci nelze podceňovat ani nesporný morální kredit, jaký měla komunistická strana po vítězné válce, a to, že podobnou autoritu měla i sokolská organizace. Jak sokolové, tak komunisté měli pověst bojovníků za národní svobodu, plynoucí z jejich perzekuce za války a organizovaného odboje proti okupantům. K rozpornosti situace ovšem přispělo to, že jen málokterý člen komunistické strany nebyl sokolem. Střet zájmů byl tak velmi komplikovaný – ministr mohl argumentovat tím, že on je přece také sokol, za Gottwaldem se delegace vypravila jako za „bratrem“.

Celou historii můžeme nahlížet také jako spor o označení, o pojmy. Pro sokoly měly výrazy jako „lid“ a „stát“ své jasné naplnění. Lid byli členové Sokola, stát představoval jeho nejvyšší instituci a autoritu. A najednou bylo státními úředníky argumentováno proti Sokolu zájmy lidu! Stát si zvykli sokolové spojovat s jeho úředníky, a ti teď stáli proti nim. Vysvětlením by mohlo být, že nastupující moc postupně vyprazdňovala zavedené pojmy, zmocňovala se jejich obsahu a ten pak proměňovala ke své potřebě. Vůlí lidu, elementárním pobouřením se mohl ministr Kopecký ohánět proto, poněvadž to byl již jen vyprázdněný pojem, nástroj rétoriky a politického boje. Což pro mnohé, spoléhající na literu zákona a na to, co komunisté prohlašují, muselo být silně matoucí. Zákon stál na straně jednot, úředníci státu, který by ho měl představovat, však postupovali svévolně.

Sokolové zkrátka nechápali, nebo si nechtěli připustit, že stojí v cestě nové, komunistické kulturní politice, která se stávala politikou státní. A která nadále žádné nezávislé organizace nemohla potřebovat.

Šimon Eismann (1972)

Vystudoval filosofickou fakultu UK (obor filmová věda). Pracuje ve Státním ústavu památkové péče v Praze. V současnosti se zabývá českou kinematografií a vztahy mezi kulturní politikou a filmem čtyřicátých a padesátých let.

(Adresa: Na Hřebenech II/17, Praha 4 – Podolí, 147 00, též: eismann@volny.cz)

Citované filmy:

Modelka (Cover Girl; Charles Vidor, 1944), *Gilda* (Charles Vidor, 1946), *Belita tančí* (Belita dances; Frank Woodruff, 1943), *Siréna* (Karel Steklý, 1947).

95) ÚNS, 6. schůze, 11. 7. 1946, poslanec Olbracht.

SUMMARY

THE STORY OF ASSOCIATIONS' CINEMAS IN THE POST-WAR CZECHOSLOVAKIA

Šimon Eismann

While justified publicity has been given after 1989 to the political and social transformations of the second half of the forties, the actual cultural development in that period has remained somewhat on the outskirts of expert interest.

The example of society cinemas – i.e. cinemas owned by various societies and corporations – is like a drop of water reflecting the process of nationalisation in a specific form; the steps taken by the state – or rather its representatives – towards owners of cinemas, the manner in which state structures were interlinked with political party interests, the role played especially in the economic transformation by the so-called creative workers and by artists.

During the existence of the first Czechoslovak Republic cinema operations were based on a licensing system. Licenses were granted by the state to individual persons; most authorisations to run cinemas were however in the hands of various charities and social organisations. Most of the cinemas were owned by physical culture organisations – Sokol, Workers Physical Culture Societies (Dělnické tělocvičné jednoty), Orel, and organisations like Charita, The Czechoslovak Red Cross, and others; altogether about eight hundred cinemas of various sizes were involved. The actual operations were based on the voluntary work of society members, the proceedings were used to finance the administration of the societies and cultural activities (amateur theatre, „educational unions“, and also the development of sports grounds). An important circumstance was the fact that an overwhelming majority of the cinemas could not function on a purely commercial basis (paid staff, advertising, etc.) and was economically dependant on volunteers and their work for the societies.

At the time of the Protectorate all cinemas were associated under one administration, the „Vermögensamt“, and physical culture societies and other societies were abolished. The May revolution of 1945 and the liberation of the country opened the possibility of a radical change in the attitude of the state to cinematography. The earlier „liberalistic“ model was abandoned, only the state – or more accurately the monopolistic company which it had founded – had the right to exercise any kind of production or distribution activities. Nationalisation was quite smooth as far as production, i.e. studios, laboratories, etc., was concerned because Czech film production had been centralised already under the Protectorate. The situation in the cinemas was different. State cinematography projects, drafted in detail at the time of the Occupation, counted on the rigid inclusion of cinemas into one economic structure. Proceeds from projections of foreign films were to be diverted into the funding of domestic films. The factual monopoly of the Czechoslovak state was confirmed by Decree No. 50 of August 1945, but it applied only to activities relating to film creation. The nationalisation of assets, technical equipment, cinemas and owned buildings thus collided with inadequate legal provision, since the Decree was designed as a transient measure until the adoption of the Film Act.

Total supervision over film production fell under the powers of the Ministry of Information headed by the communist politician Václav Kopecký. After the liberation the cinemas were returned to their original owners, but only the Czechoslovak Film Company (Československá filmová společnost) was authorised to operate, distribute and manage. The societies were thus forced to lease their cinemas to the state monopoly. Since most of the halls served also as gymnasiums or multi-purpose facilities, conflicts occurred. The state administration of cinemas was interested in daily (whenever possible) film screenings, imposing at the same time very low rent rates on the owners and ignoring their demand for coordination of events. So a paradox situation arose when two independently managed entities operated within the same premises – the cinema with its centralised administration and the original owner – society or club – who however had no influence over what actually happened on the premises. In such circumstances, when there were no regular contracts and when the tangible property had been confiscated on the basis of monopolisation of the activities which

it was supposed to support, continuous disputes resulted between the management of the cinemas and the owners. Indeed, the state administration started installing its own chosen managers and staff in the cinemas, and the whole film department was administered by "Ministry of Information commissioners".

Since the ministry was fully in the hands of the Communist Party and its cultural policy, clashes occurred namely with the Sokol organisation owning the largest number of cinemas and oriented on traditional national and democratic values. Final legal provision continued to be deferred – on the other hand any claims proceedings were supposed to be governed by such provision. However, the makeshift arrangement played into the hands of the ministry since it gave it unlimited executive power to carry out any property or personnel changes. The claims of the societies and clubs were therefore *de iure* justified. The situation became more complicated by the fact that the cinemas had to pay their staff – this however was not economically feasible for the above-mentioned reasons. Cinemas could then be abolished for being unprofitable, or were converted to a 16 mm format.

Organised protests against the procedure of ministerial officials was initiated by Sokol. The societies delegated the Czechoslovak Sokol Community (*Československá obec sokolská*) to hold negotiations with the ministry on their behalf on the manner of further adjustment of cinema operations. The societies had actually lost what was often their only source of income and, moreover, cinema operations in many instances blocked their own activities. Finally, at the beginning of 1947, the final draft of the Film Act was completed by the Czechoslovak Sokol Community in co-operation with the National Socialist Party and submitted to the Parliament for deliberation. This fact evoked such indignation on the part of the ministry officials, whose own earlier draft had not been approved even by the other ministries during the commenting stage. The "Sokol" concept in fact preserved the state monopoly, but it enabled societies and charities to own cinemas. This however went against the intentions of the Minister of Information who wanted to have, unconditionally, all film matters under his sovereign control. The left-wing and professional film press launched a broad campaign against Sokol activities and as a result the draft legislation was not discussed by the plenum of the National Assembly at all. And so for a period of almost three years cinemas were in fact being expropriated without compensation. It was not until the coup of February 1948 that the road to a final regulatory solution was opened. The factual state of nationalisation was given sanction *post factum*.

Independent organisations and societies were not however merely cinema owners, i.e. the owners of the profit-making link in cinematography. Due to their ideological, conservative character, they represented in the eyes of the new communist government also a political opponent, an opponent who had to be defeated, and the best way of doing that was to rid him of his source of revenue. And this is what actually happened – the societies did not succeed in claiming their rights. After the February coup, changes occurred also within the leadership of the Sokol organisation. Independent societies lost the support of political parties (namely of the national socialists) and individual societies started being affected by personnel changes. People loyal to the new regime were appointed to the boards. Financial settlement was not achieved until the beginning of the fifties, but the execution of official changes in the property register entries extended until very late into the following decade.

It is a paradox that under the pressure of economic losses, the centralised cinemas started being returned to the administration of local authorities (National Councils), industrial plants and physical culture organisations. The latter, however, had by that time been included into the national system of united physical culture, and the original Sokol or Orel ideals were suppressed to give way to the Soviet model.

Translated by Nad'a Abdallaová